

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bakalářská práce

2015

Martin Tremčinský

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, katedra sociologie

Martin Tremčinský

**Kultura strachu: diskurzní analýza mediální
kauzy Šluknovska**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Martin Tremčinský**

Vedoucí práce: Mgr. Martin Hájek, PhD.

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

TREMČINSKÝ, Martin. *Kultura strachu: diskurzní analýza mediální kauzy Šluknovska*. Praha, 2015. 32 s. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martin Hájek, PhD.

Abstrakt

Tato práce se zabývá diskurzní analýzou mediální kauzy Šluknovsko, která vypukla v roce 2011. Zaměřuje se na konstrukci rizika vyplývajícího ze šluknovské krize, přičemž se opírá především o Beckovu teorii rizikové společnosti. Práce prostřednictvím analýzy novinových článků z podzimu 2011 ukazuje, jak je na základě lokální krize konstruováno celostátní resp. globální riziko spojené s etnickými menšinami. Zároveň práce ukazuje, jak v mediálním diskurzu dochází při konstrukci rizik k procesu tzv. glocalizace, kdy jsou lokálně ohraničené a specifické incidenty dány do souvislosti s nadnárodními procesy, aby tak vzniknul obraz globálního rizika. Dále tato práce na základě lokálních narativů, které jsou v kauze konstruovány, identifikuje aktéry, jež jsou podle médií zodpovědní za řešení celé krize a z ní plynoucích rizik. V závěru se pak autor zamýšlí nad možnými dopady, které takovýto rizikový diskurz může mít na státní politiku.

Abstract

This paper deals with the discourse analysis of media case Šluknovsko, which erupted in 2011. It focuses on the construction of the risk arising from Šluknovsko crisis, relying mainly on Beck's theory of risk society. Paper through the analysis of newspaper articles from the autumn of 2011 shows how base on a local crisis based national and global risk associated with ethnic minorities are constructed. At the same time paper shows how the media construction of risk is connected with a process called glocalization, in which are locally limited and specific incidents correlated with transnational processes, in order to

create global risks. Furthermore, this paper identifies actors, based on local narratives that are constructed in the case, which are, according to media, responsible for dealing with a crisis and the resulting risks. In conclusion, the author considers the potential impacts that such a risk discourse can have on government policy.

Klíčová slova

Riziková společnost, diskurzní analýza, média, Romové, glocalizace, kvalitativní výzkum

Keywords

Risk Society, Discourse Analysis, Media, Roma, Glocalization, Qualitative Research

Rozsah práce: Rozsah této práce činí 74 166 znaků, tj. 41 normostran.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2015

Martin Tremčinský

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména svému konzultantovi Martinu Hájkovi za věnovaný čas při konzultování práce a za jeho rady a připomínky. Dále děkuji své rodině za podporu a jejich nekonečnou trpělivost při vysokoškolském studiu.

Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce

Projekt bakalářské práce
„Kultura strachu: diskurzní analýza mediální kauzy Šluknovska“
Martin Tremčinský

*„Kdyby v dnešní době nastal druhý příchod Ježíše Krista,
lidé by si jej vůbec nevšimli, pokud by ho nezaznamenala média.“*
[Bolinger 2008: 195]

Ve své práci bych se chtěl zaměřit na mediální využití událostí na Šluknovském výběžku z roku 2011, kdy vypukly občanské nepokoje, k formování a prosazování diskurzu strachu. Je důležité si uvědomit, že působení medií má silný dopad na utváření a udržování veřejného diskurzu, přičemž nejen odráží, ale zároveň i formuje veřejné mínění. Diskurz je tedy jednak utvářen sociálními strukturami a jednáním, ale zároveň na ně má i normativní dopad a tyto struktury udržuje. [Vašát 2008: 105] V moderní společnosti zbavené ideálů je strach velmi silným stabilizačním faktorem, který je vždy politicky konstruován a který využívají média i elity k prosazování svých cílů. [Hollway a Jefferson 1997: 257] „Dnes strach utváří přední veřejný diskurz, jímž jsou rámovány mnohé problémy a otázky,“ (Altheide, Michalowski, 1999: 476) neboť podle Becka žijeme v rizikové společnosti, kde se „nepostupuje už jen od vlastních zkušeností k obecným soudům, ale určujícím centrem vlastní zkušenosti se stává obecné vědění bez osobní zkušenosti,“ (Beck 2011: 96) právě media hrají pro většinovou společnost rozhodující úlohu v rozpoznávání jednotlivých rizik. Tím vytvářejí kulturu strachu, která slouží například k ospravedlnění určitých mocenských opatření nebo také vytváří iluzi závislosti na těchto médiích jakožto na jediném zdroji umožňujícím rizika identifikovat. „Podněcováním strachu se politici prodávají svým voličům, televizní a tištěná média svým divákům a čtenářům.“ (Glassner 2004: 819) A právě protože je většina globálních rizik laikem nerozpoznatelná, je velmi obtížné se jim vyhnout a téměř nemožné hledat konkrétní viníky. Díky tomu se veřejný diskurz obrací k sociálním rizikům, zejména ke strachu ze zločinu, který bývá nejčastěji spojován s ‚cizími‘ jako ohrožující skupinou. U problémů spojených s kriminalitou je totiž možné označit jednotlivce nebo skupinu jako viníky a, na rozdíl například od globálních problémů jako je globální oteplování, AIDS apod., podniknout určité kroky k eliminaci s nimi spojeného rizika. [Hollway a Jefferson 1997: 259-260] Při vymezování ‚cizího‘ se ve společnosti uplatňují nejrůznější stereotypy a předsudky, které jsou ve své podstatě univerzální. [Giddens 1999: 235] Právě jejich univerzalita umožňuje ve společnosti snadnou orientaci nejen mezi ‚vlastním‘ a ‚cizím‘, ale obecně mezi různými společenskými kategoriemi a proto je jich využíváno v každodenní komunikaci, tedy i v médiích. Jinými slovy jsou to již existující kategorie, modely a očekávání, které v běžné komunikaci není nutné již dále zbytečně dovysvětlovat.

Působení medií na veřejný diskurz pak má za následek stále zhoršování obrazu, který si o sociálně vyloučených komunitách utváříme. Tento negativní dopad je možné pozorovat například ve Francii nebo ve Skotsku, tedy v prostředí, kde Romové tradičně nebyvali vnímáni jako okrajová skupina a proces jejich marginalizace proběhl ve velmi krátké době několika let. [Grill 2012: 43, Nacu 2012: 1324] V Čechách si můžeme vzpomenout na kontext, v jakém se začalo v médiích užívat označení „nepřízřusobiví“. Tento výraz v podstatě během velmi krátké chvíle změnil význam a stal se legitimně užívaným pejorativním označením pro romskou minoritu a začal se objevovat nejen v tištěných periodikách a televizním zpravodajství, ale prosákl i do běžné mluvy.

Ve svém výzkumu bych tak chtěl zjistit, jak nejpoblábnější česká tištěná, internetová a televizní média (Mf Dnes, Blesk, Novinky.cz, Tv Nova ad.) reflektovala události na Šluknovsku v roce 2011 a se kterými aktéry těchto událostí strach nejvíce spojovala (implicitně i explicitně). Jinými slovy, kdo podle medií představoval větší hrozbu, zda „nepřízřusobiví“ Romové, nebo ultrapravicoví radikálové. Prostřednictvím kritické diskurzivní analýzy bych pak chtěl zjistit,

jaké prostředky používají media k vytváření atmosféry strachu a nejistoty, s jakými tématy ho nejčastěji kladou do souvislosti (např. hazard, násilí, strach o děti atd.) a k jakým politickým cílům je nejčastěji využíván jednotlivými mocenskými skupinami (vláda, policie, obecně prospěšné společnosti ad.). Kauzu Šluknovska jsem si vybral, protože v médiích výrazně překročila lokální rámec a byly s ní konfrontovány mocenské elity i jiné zájmové skupiny na celostátní úrovni.

Můj výzkum by měl podobu bakalářské práce a mohl by být přínosný především studentům žurnalistiky či sociolingvistiky. V ideálním případě by pak mohl pomoci širší veřejnosti více kriticky nazírat na běžné zpravodajství.

Dosavadní výzkumy k tématu

V posledních osmi letech proběhlo několik výzkumů mapujících mediální obraz české ultrapravice i Romské komunity ovšem většinou se nejedná o striktně sociologické kvalitativní výzkumy.

V listopadu roku 2010 vydala agentura Stem zprávu z výzkumu nazvaného „Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců“. Zadavatelem výzkumu bylo Ministerstvo vnitra České republiky. V rámci tohoto výzkumu bylo prováděno několik šetření: hloubkové rozhovory s experty, obsahová analýza internetových stránek ultrapravice, zkoumání diskusních skupin a dotazníkové šetření prováděné na reprezentativním vzorku obyvatelstva ČR. Žádné ze šetření se tedy přímo netýká běžných médií.

Další studie, již tematicky výrazně bližší mému projektu, nese název „Obraz pravicového extremismu v českých médiích“ vypracovaná společností NEWTON Media za podpory Nadace Open Society Fund Praha. Tato studie mapovala prostřednictvím kvantitativní obsahové analýzy publicitu krajně pravicových uskupení a s nimi souvisejících událostí v České republice v období od 1. července 2008 do 31. března 2010.

Za zmínku dále stojí článek Josefa Smolíka „Národní strana v médiích a volbách“, který vyšel roku 2008 v dvouměsíčníku Listy. Zde se ale autor spíše zamýšlí nad dopadem množství mediálního prostoru, který je věnován akcím Národní strany (NS), na její volební potenciál. Neprovádí zde tedy žádný výzkum ani šetření, pouze se snaží sumarizovat pozici Národní Strany na české politické scéně a shrnout prostředky, kterými může tento politický subjekt získávat potenciální voliče.

Šíře o celé problematice prezentace Národní strany v médiích pojednává Smolík ve své knize Národní strana v kontextu extrémní pravice: 2003 – 2012, konkrétně v kapitole Mediální prezentace Národní strany. Zde vychází z předpokladu, že média, jakožto ekonomické subjekty snažící se o co největší odbyt, přizpůsobují svůj obsah poptávce po určitých tématech. Právě působení krajně pravicových stran je pak dosti čtenářsky atraktivním tématem, které má prodejnost medií podpořit. Své poznatky o působení NS prostřednictvím médií pak shrnuje takto: „Faktem však zůstává, že zájem médií o krajně pravicové strany a zájem ze strany těchto politických stran být v médiích je jistou symbiózou výhodnou pro obě strany.“ (Smolík 2013: 187-188)

V roce 2006 publikoval Jiří Homoláč článek s názvem „Diskurz o migraci Romů na příkladu internetových diskuzí“, kde rozebírá formování diskurzu spojeného s odchodem Romů do jiných zemí. Dochází k tomu, že v internetových diskuzích se vždy neprojednává jedna konkrétní problematika, ale rozebírají se všechny problémy s ní spojené. Samotný diskurz pak vychází především z identity, kterou na sebe jednotliví diskutující berou a z toho, jak se jim daří tuto identitu vyjednat s ostatními.

Vysvětlení některých pojmů

Abych byl schopen identifikovat relevantní příspěvky, na nichž pak budu provádět svůj výzkum, musím si nejdříve vymežit několik základních pojmů. Jelikož se jedná o slova mnohoznačných významů, je pak nutné vybírat pouze ty zprávy, které tyto pojmy obsahují či k nim odkazují, v níže uvedeném kontextu.

Pojem nacionalismus je dodnes vnímán v různých jazycích velice odlišně, především co se týče do množství významů v něm obsažených. [Hroch 2003: 439] Pro účely svého projektu bych tedy nevolil význam tohoto pojmu, jak ho vnímá sociologie podle Arnošta Gellnera. Spíše bych

se přikláněl k významu, v jakém ho vymezuje polský historik Marek Waldenberg oproti méně kontroverznímu pojmu vlastenectví: „Naproti tomu (pojmu vlastenectví) k popisu odporu a předpojatosti vůči jiným národům sloužily termíny jako ‚šovinismus‘, ‚xenofobie‘ a od konce 19. století také slovo ‚nacionalismus‘“ (Waldenberg 2003: 440). Waldenberg pak ve své stati dále pokračuje, že nacionalistická ideologie nejčastěji obsahuje tvrzení typu: „každý národ, se musí řídit výhradně svým vlastním zájmem, ... dobro vlastního národa je největší hodnotou, ... zájem národa se musí hájit pomocí všech dostupných prostředků“. (Waldenberg 2003: 441)

Dalšími pojmy, se kterými se během výzkumu budu potýkat, je pravicový radikalismus a extremismus. Ve zprávě Ministerstva vnitra ČR je radikalismus definován jako „opozice vůči vládě“, kdežto definice extremismu pak zní: „Opozice vůči celému politickému systému, který hodlají nahradit systémem jiným. Popírá a narušuje základní pilíře demokratického řádu.“ Nejedná se tedy o synonyma, i když jsou tyto termíny v českých médiích často zaměňovány. Pravicový extremismus je pak ve zprávě definován jako „nadhodnocování vlastního ‚etnika‘, ‚rasy‘ či ‚národa‘ na úkor skupin, které jsou ‚jiného druhu‘ neboli ‚cizí‘. Zohledňuje fundamentální nerovnost lidí, vycházející z původu, národní, etnické nebo rasové příslušnosti s tím, že věří, že etnická příslušnost k národu nebo rase určuje hodnotu a kvalitu člověka.“

Metodologie

Pro svůj výzkum jsem si zvolil metodu kritické diskurzivní analýzy (CDA), jak ji formuloval a rozvíjel britský profesor Norman Fairclough, která se zabývá vztahem moci a nerovnosti v jazyce. [Blomaert, Blumcaen 2000: 447] Tuto metodu jsem si zvolil, protože nejlépe odpovídá zkoumané problematice a také předpokládá, že „diskurz je společensky stejně tak ustavující jako podmíněný.“ (Blomaert, Blumcaen 2000: 448) Zároveň CDA, na rozdíl například od obsahové analýzy, nabízí poměrně bohatou škálu analytických prostředků jak s textem pracovat a vytvářet a upravovat teorii takzvaně za pochodu v závislosti na analyzovaných datech. Nemusím se tak zaměřovat na hledání předem stanovených kategorií (jako je tomu v obsahové analýze), ale mohu kategorie vytvářet na základě zjištění vyplývajících z textu. „V zásadě tak platí, že zatímco v případě obsahové analýzy je „dodavatelem významu“ výzkumník, v případě diskurzivní analýzy je jím vlastní text.“ (Miessler 2008: 117)

Objektem mého výzkumu budou především mediální zprávy z televizního zpravodajství (Česká televize, TV Nova, TV Prima ad.) z novinového zpravodajství (MF Dnes, Právo, Blesk ad.) a internetového zpravodajství (iDNES, Novinky, Blesk.cz ad.). Tyto zdroje jsem si zvolil, protože se jedná o nejsledovanější a nejčtenější media u nás, mají tudíž pravděpodobně největší dopad na utváření veřejného mínění a formování diskurzu.

Ve svém výzkumu bych se rád zaměřil především na lingvistické struktury, které jsou většinou studovaných zpráv společné. „Významnou charakteristikou mediálních diskurzů je na jedné straně velké množství jednotlivých textů a na straně druhé skutečnost, že tyto jednotlivé texty si jsou z určitého hlediska značně podobné.“ (Miessler 2008: 118) Důležité pro můj výzkum pak také bude zkoumat, v čem se jednotlivé texty shodují a naopak v čem se rozcházejí.

Chtěl bych se zaměřit také na to, jak je v jednotlivých příspěvcích strach konstruován. Altheide a Michalowski rozlišují mezi dvěma druhy strachu, jenž je zobrazován v médiích, reaktivní a proaktivní. Reaktivní strach je spojován s problémy, které jsou jakýmsi rámcem jednotlivých případů či zločinů. Samotné zločiny, křivdy, neštěstí a incidenty jsou jen ukazatelem přítomnosti nějakého většího problému. „Charakteristiky problémů jsou uspořádané okolo narativu, který začíná obecným závěrem, že ‚něco je špatně‘ a my víme co!“ (Altheide, Michalowski, 1999: 497) Proaktivní strach je oproti tomu v médiích méně zastoupen a je spojen s potenciálními oběťmi. Spočívá v předtuše či očekávání nějaké události a v tom, jak lidé mění své návyky a jaká přijímají opatření, aby se této události vyhnuli. Zajímá mě tedy, který druh strachu byl v médiích s určitými aktéry častěji spojován.

Dále se budu věnovat tomu, jak se mění dikce a užívané jazykové prostředky v závislosti na cílové skupině obyvatelstva, kterému jsou jednotlivá media určena. Média budu dělit na bulvární (Blesk, TV Nova, TV Prima atd.) a seriózní (Česká televize, MF Dnes, Právo atd.) a zaměřím se na rozdílnosti v intenzitě konstruování společenské hrozby (např. prostřednictvím pořadí článku v periodiku, užití expresivního jazyka, volbě obrazových materiálů atd.). Předpokládám totiž, že „pokud vypravěč své vyprávění píše nebo namlouvá, obvykle mívá představu budoucího čtenáře / posluchače a podle ní své vyprávění formuluje.“ (Hájek, Havlík,

Nekvapil 2012: 202) Samozřejmě ve skutečnosti žádný takovýto modelový divák neexistuje a jedná se v podstatě pouze o ideální typ, který autor předpokládá. Texty je teoreticky možné interpretovat nekonečným množstvím způsobů, což ovšem může mít fatální dopad na jejich význam a mohou se pak stát nečitelnými. [Eco 2010: 76] U své analýzy budu tedy předpokládat, že většina populace má tendenci vnímat zpravodajství, až na malé odchylky, stejně.

V souvislosti s rozdělením medií mě bude také zajímat, jak média rozdělují jednotlivé aktéry celé kauzy. Která media využívala bipolárního rozdělení na Romy a nespokojené občany, a která je více stratifikovala na celé škále spektra tvořeného na jedné straně Romy a na druhé pravicovými radikály.

Podobně jako u analýzy sémantických tripletů Roberto Francosiho, lze i proti mé analýze mediálních příspěvků namítnout, že nejsou věrnou reprezentací popisovaných událostí. [Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 206]. Ovšem můj výzkum si ani takoveto ambice neklade, právě naopak, ponechává skutečné události a aktéry v pozadí zájmu a snaží se zhodnotit dikci a jazykové prostředky, kterých je využíváno k zprostředkování těchto událostí většinové společnosti. Činí tak, protože media se v dnešní době výraznou měrou podílejí na konstruování sociální reality, ve které žijeme. Je proto důležité je opakovaně podrobovat analýze, abychom byli schopni tuto realitu správně chápat.

Samozřejmě se ve svém výzkumu hodlám neustále vracet k teorii a nově nabyté poznatky vycházející z analýzy dat neustále konfrontovat s teoretickými pracemi Normana Fairclougha, Ruth Wodak, Michela Foucaulta, Alana Bella a dalších autorů, kteří se zabývali studiem diskurzů. „Žádný jednotlivec nikdy nepřechte, nezhlédne ani nevyslechne všechny texty, které byly kdy napsány, takže teorie je ve zcela praktickém smyslu závislá na zkušenosti celého množství badatelů, kritiků i teoretiků.“ (Chatman 2008: 282) Počítám s tím, že, jak je u kvalitativního výzkumu běžné, teorie se bude s přibývajícím daty měnit a rozvíjet.

Výzkumná otázka

Jakými prostředky česká media formovala diskurz strachu, při prezentování událostí na Šluknovském výběžku v roce 2011?

Podotázky:

- Jaké jazykové prostředky media užívala při reflektování činnosti jednotlivých skupin (ultrapravice, Romové, policie, ad.), které se účastnily popisovaných událostí, jak tyto skupiny rozdělovala a jaké k tomu využívala stereotypy?
  - Pomocí jakých jazykových, vizuálních a dramaturgických prostředků vytvářejí media atmosféru strachu a nejistoty?
    - K jakým politickým cílům využívají jednotlivé mocenské skupiny (vláda, policie, místní správa ad.) atmosféru strachu ve veřejné diskuzi? Na činnost kterých zúčastněných skupin v ní více reagují, případně proti komu své cíle orientují?
      - Které mocenské skupiny využívají tuto atmosféru k uplatňování či rozšiřování vlastní moci?
  - Jak se liší přístup a dikce jednotlivých příspěvků v závislosti na typu médií, v nichž jsou prezentovány?
    - Jaká témata (např. kriminalita, děti, násilí ad.) jsou v souvislosti se strachem uváděna nejčastěji?

Reflexivita

Ve svém výzkumu se budu snažit k jednotlivým zdrojům přistupovat pokud možno co neobjektivněji. Přestože jsem sám jeden rok pracoval v médiích a v novinářském prostředí se díky svým rodičům pohybuji takřka od dětství, nebudu hodnotit jednotlivé příspěvky z pohledu žurnalistické či literární kvality, ale budu se zaměřovat pouze na sdělovaný obsah a prostředky, které jsou k tomuto sdělení využívány. Zároveň se budu snažit co nejvíce upozadit své osobní postoje jak k ultrapravicovým hnutím, tak i k ostatním skupinám projednávaným ve zkoumaných textech. Osobně jsem nikdy nebyl členem žádného politického hnutí, ale nutno podotknout, že ultrapravicová ideologie je mi krajně nesympatická. Zároveň nesympatizuji s žádnými jinými násilnými či diskriminujícími ideologiemi. Ačkoliv je romská minorita v mé rodině nahlížena spíše negativně, já sám jsem se vždy snažil vnímat ji pokud možno bez

předsudků a neuchylovat se k žádným s ní spojeným stereotypům. To u mě mělo za následek tendenci občas si životní styl Romů lehce romantizovat.

Abych si zajistil co největší míru otevřenosti, budu své poznatky dále konzultovat nejen se svými kolegy, studujícími sociologii, ale i se studenty jiných oborů či s bývalými kolegy novináři. Ti mi budou moci nabídnout nový úhel pohledu, který mi mohl být do té doby skryt.

Od svého výzkumu neočekávám velký přínos, co se týče metodologie, předpokládám, že ta nebude nijak vybočovat z běžných standardů kritické diskurzivní analýzy. Doufám ovšem, že se mi podaří zjistit, jaké jazykové, vizuální a dramaturgické prostředky jsou využívány k utváření diskurzu strachu v českých médiích.

Orientační seznam odborné literatury:

Bell, A., Garrett, P. *Approaches to media discourse*. 1st ed. Oxford: Blackwell Publishing, c1998, xii, 287 s. ISBN 0631198881.

Carpentier, N., Spinoy, E. *Discourse theory and cultural analysis: media, arts and literature*. Cresskill, N.J.: Hampton Press, c2008, vi, 391 p. ISBN 15-727-3810-3.

Dijk, T. A. van. *Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. Berlin: W. de Gruyter, 1985, viii, 367 p.

Fairclough, N. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge, 2003, vi, 270 p. ISBN 04-152-5893-6.

Foucault, M. *Diskurs, Autor, Genealogie: tři studie*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1994, 115 s. Filozofie a současnost. ISBN 80-205-0406-0.

Hájek, M. *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2007, 249 s. ISBN 9788073780357.

Jiráček, J., Köpplová, B. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 207 s. ISBN 978-807-3672-874.

Nekvapil, J., Homoláč, J. a Karhanová K. *Obráz Romů v střeoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003, 184 s. ISBN 8072391372.

Robin, C. *Fear: the history of a political idea* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2004, x, 316 p

Wodak, R., Meyer, M. *Methods of critical discourse analysis*. 2nd ed. Thousand Oaks [Calif.]: SAGE, 2009, ix, 204 p. ISBN 978-184-7874-559.

Použitá literatura:

Altheide, D. L. and Michalowski, R. S. „Fear in the News: A Discourse of Control“ in *The Sociological Quarterly* Vol. 40, No. 3 (Summer, 1999)

Beck, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně* [online]. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, 431 s. ISBN 9788074190476.

Blommaert, J., Bulcaen, Ch. „Critical Discourse Analysis“ in *Annual Review of Anthropology*, Vol. 29 (2000),

Bolinger, D. *Jazyk jako nabitá zbraň: Užívání a zneužívání jazyka v naší době*. Praha: Petr Zima 2008. ISBN 978-80-254-0313-6.

Eco, U. *Lector in fabula: Role čtenáře aneb Interpretační kooperace v narativních textech*. Praha: Academia 2010. ISBN 978-80-200-1828-1

Giddens, A. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4.

Glassner, B. „Narrative Techniques of Fear Mongering“ in *Social Research* Vol 71 : No 4 : Winter 2004

Grill, J. "‘It’s building up to something and it won’t be nice when it erupts.’ Making of Roma migrants in “multicultural” Scottish neighborhood." in *Focaal. Journal of Global and Historical Anthropology* 62 (2012)

Hájek, M., Havlík, M., Nekvapil J. „Narativní analýzy v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec“ in *Sociologický časopis*, 2012, Vol. 48, No. 2

Hollway W., Jefferson, T. „The Risk Society in an Age of Anxiety: Situating Fear of Crime“ in *The British Journal of Sociology*, Vol. 48, No. 2 (Jun., 1997)

Homoláč, J. „Diskurz o migraci Romů na příkladu internetových diskusí“ *Czech Sociological Review (Sociologický časopis / Czech Sociological Review)*, issue: 02 / 2006

Chatman, S. *Příběh a diskurz: Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host 2008. ISBN 978-80-7294-260-2.

Miessler, J. „Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů“ in *Médiá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2008. s. 118-124, 7 s. ISBN 978-80-8068-730-4

Nacu, A.: „From Silent Marginality to Spotlight Scapegoating? A Brief Case Study of France’s Policy Towards the Roma“ in *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 38, No. 8, September 2012,

Smolík, J. *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003-2012* Brno: CDK 2013. ISBN 978-80-7325-307-3

Smolík, J. „Národní strana v médiích a volbách.“ *Listy* 2008.
<http://antropologie.zcu.cz/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>

Vašát, P. *Kritická diskurzivní analýza: Sociální konstruktivismus v praxi* in *AntropoWebzin* 2008, 2-3, <http://antropologie.zcu.cz/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>

Waldenberg, M. „Terminologie. Národ, národnostní menšiny, národní otázky, národní ideologie“ in Hroch, M. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Slon. 2003 ISBN 80-86429-20-2.

NEWTON Media. *Obráz pravicového extremismu v českých médiích*. Praha: NEWTON Media a. s. 2010 <http://antropologie.zcu.cz/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>

Stem. „Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců.“ 2010.
www.mvcr.cz/soubor/strucne-informace-k-vyzkumu-i.aspx

Obsah

ÚVOD	2
1. TEORIE	3
1.1 <i>Role medií ve společnosti</i>	3
1.2 <i>Rizika</i>	4
1.2.1 <i>Globální rizika</i>	4
1.2.2 <i>Glokální rizika</i>	5
1.2.3 <i>Podoby rizik</i>	5
1.2.4 <i>Rizika vs. morální panika</i>	6
1.3 <i>Menšiny v mediích</i>	7
1.3.1 <i>Romové v českých mediích</i>	8
2. VÝZKUMNÁ OTÁZKA	8
3. DATA A METODY	9
3.1 <i>Data</i>	9
3.1.1 <i>Úprava dat</i>	10
3.2 <i>Analýza</i>	10
4. ZJIŠTĚNÍ	11
4.1 <i>Lokální úroveň rizika</i>	11
4.1.1 <i>Prolog</i>	11
4.1.2 <i>Vypuknutí krize</i>	14
4.2 <i>Celostátní úroveň rizika</i>	17
4.2.1 <i>Konstrukce rizikové mapy</i>	18
4.2.2 <i>Další potenciální lokality</i>	19
4.3 <i>Globální úroveň rizika</i>	20
4.3.1 <i>Import</i>	20
4.3.2 <i>Export</i>	21
5. INTERPRETACE ZJIŠTĚNÍ	22
5.1 <i>Aktivní narativ lokální krize</i>	22
5.2 <i>Celostátní riziko</i>	24
5.3 <i>Globální riziko</i>	25
5.4 <i>Komunikační narativ a glocalizace</i>	26
5.5 <i>Odpověď na výzkumné otázky</i>	27
5.6 <i>Limity práce</i>	27
ZÁVĚR	28
SUMMARY	29
POUŽITÁ LITERATURA	30

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám mediálním diskurzem, konkrétně tím, jak je v tomto diskurzu konstruováno riziko. Mediální diskurz by měl být zkoumán jako podstatná součást veřejného diskurzu [van Dijk 1988, vii], protože media jsou dnes již nedílnou součástí naší každodenní reality. Výraznou měrou se mohou podílet na konstrukci světa, ve kterém žijeme. Mají tedy sílu formovat veřejný diskurz a tím i (ne)přímo ovlivňovat postoje či jednání lidí a z toho důvodu si zaslouží sociologickou pozornost.

Síla medií vyplývá z faktu, že nám nejen zprostředkovávají vzdálené události, ale především nám je interpretují. Dnes sice již nejsme odkázáni pouze na jednu interpretaci, ale klíčový vliv medií nespočívá v tom, že by nám říkaly, jak máme přemýšlet, ale říkají nám, o čem máme přemýšlet [Beck a Levy 2013, 20]. Tím, že strhávají pozornost svých konzumentů určitým směrem, výrazně formují veřejný diskurz, určují témata, o kterých se mluví a která jsou pak předmětem veřejné diskuse.

V této práci se zaměřuji na mediální konstrukci rizik spojených s přítomností romské menšiny. Analýzou šluknovské kauzy z roku 2011 se snažím ukázat, jak media z lokální krize konstruují celostátní a globální riziko.

Ve své práci analyzuji texty novinových článků z nejčtenějších českých periodik jako jsou Mladá fronta DNES, Blesk, Právo atd. Ke zkoumání článků využívám metodu kritické diskurzní analýzy. V textech hledám, jaké jsou jednotlivým aktérům přiřazovány funkce a jakou úlohu plní v konstrukci celé kauzy. Dále se pak zaměřuji na to, jakými prostředky jsou Romové, resp. etnické menšiny, konstruovány jako riziko.

Práce tak může přispět k porozumění mediální konstrukce rizik a možných politických důsledků, které z této konstrukce vyplývají. Rizika a především strach z hrozících rizik totiž mohou být využívány různými mocenskými skupinami k prosazování jejich cílů ve jménu prevence a ochrany, avšak na úkor demokratických principů společnosti [Beck 2011, 106].

Zároveň práce poukazuje na fakt, že v mediálním diskurzu už rizika nepředstavují pouze přírodní katastrofy či ekonomické krize. Riziky se stávají i skupiny lidí, se kterými je pak nakládáno podobně jako s přírodní katastrofou. Tato konstrukce různých etnických, náboženských, věkových skupin jako rizika, pak může legitimizovat jejich institucionální kontrolu a regulaci.

1 Teorie

V teoretické části se nejdříve věnuji vlivu medií na současnou společnost, abych tak zdůvodnil, proč jsem si vybral zrovna analýzu mediálních textů. Dále se pak věnuji především vymezení a charakteristice rizik, přičemž vycházím především z koncepce rizikové společnosti od Ulricha Becka. V poslední řadě se zamyslím nad úlohou menšin v médiích a především nad možnostmi konstruovat jejich rizikový potenciál.

1.1 Role medií ve společnosti

„Kdyby v dnešní době nastal druhý příchod Ježíše Krista, lidé by si jej vůbec nevšimli, pokud by ho nezaznamenala média.“ [Bolinger 2008, 195] Vyjádřeno odborněji masová media v moderní společnosti nahradila většinu starších institucí, jako byla například církev či odborové svazy, jako primární zdroj sloužící ke konstrukci naší každodenní reality [Talbot 2007, 3]. Televize, rozhlas, noviny a internet dnes určují témata, jež lidé vnímají jako relevantní, a stávají se tak jedním z předních producentů veřejného diskurzu.

Media přenášejí pozornost svých konzumentů na určitá témata, jež se odvozují od moci a úhlu pohledu ekonomických a politických elit, které je ovládají. [Gamson et al. 1992, 374; Iyengar and Simon 1993, s. 381] Protože media „mají značný vliv na to, co je a co může být praktikováno v politice i v každodenním životě,“ [Jäger, Maier 2009, s. 48] slouží jako nástroj formování veřejného mínění a mohou být různými skupinami či jedinci využívána k jeho zkreslení [Cohen 2011, 26-34; Van Dijk 1996, 17]. Ať už prostřednictvím vydávání falešných či nepotvrzených informací (distortion bias) nebo například poskytováním většího prostoru pouze jedné ze zúčastněných stran konfliktu (content bias) či (pod)vědomými preferencemi a názory autora (decision-making bias) [Entman 2007, 163].

Kritická diskurzní analýza rozkrývá a odhaluje, kterým mocenským či ekonomickým elitám může diskurz sloužit. Může tedy sloužit jako nástroj k hledání mocenských struktur, jež jsou v mediálním diskurzu implicitně obsaženy [Fairclough 1989, 49], přičemž tyto mocenské politické struktury se vyskytují i v textech, které nejsou na první pohled politicky orientované, nebo usilují o to být nestranné [Hartley a Montgomery 1985, 260].

1.2 Rizika

Mocenské skupiny mají zájem na získávání podpory a ospravedlnování svých akcí v očích veřejnosti, k čemuž jako prostředek velmi dobře slouží strach z všudypřítomných rizik. [Glassner 2004, s. 826; Altheide a Michalowski 1999, 500] Elity podporováním strachu z rizik odpoutávají pozornost od jiných problémů, jejichž řešení by mohlo poškodit jejich elitní pozici [Clarke a Chess 2008, 1001]. „Na rozdíl od tradičních pojmů ‚osudu‘ a ‚nešťastné náhody‘, současná myšlenka rizika obsahuje také diskuzi o jejich kontrolovatelnosti a prevenci, což je nevyhnutelně staví do sociálně politické arény, z níž vyvstává složitá otázka zodpovědnosti a viny.“ [Hughes et al. 2006, 250]

Podle Becka a Levyho hlavní otázka politické moci v rizikové společnosti zní, kdo je definující autorita. A právě media mají tuto moc tematizovat rizika, čímž je nejen reprezentují, ale přímo je i vytvářejí [Beck a Levy 2013, 17]. Tím že media například upozorní na zanedbání rizika ze strany vládních činitelů, mohou tak celou mediální událost konstruovat jako politický skandál [Spencer a Triche 1994, 201]. Jinými slovy media hrají pro většinovou společnost rozhodující úlohu v rozpoznávání a definování jednotlivých rizik a aktérů zodpovědných za jejich kontrolu.

Samotná rizika jsou předem nerozpoznatelná a tedy nekontrolovatelná. Jejich rozpoznání je závislé na konstrukci krizové situace, která na ně upozorní. Tyto krize jsou v podstatě narativní konstrukce, které odkazují k širším kontextům [Hier a Greenberg 2002, 491–492]. „Síly, které se zdály mírné, pod kontrolou, nebo neexistující, se následkem dramatických událostí najednou ukáží jako zákeřné, nekontrolované a všudypřítomné.“ [Stalings 1990, 81] Na tyto kritické situace je pak upozorňováno právě především medií, které tím zvyšují citlivost vůči symptomům a rozšiřují povědomí o riziku [Beck 2011, 70].

1.2.1 Globální rizika

Všudypřítomnost rizik nás zavádí k jejich globálnímu charakteru. Podle Becka je ohrožení globálními riziky jednou z hlavních okolností lidského života v 21. století [Beck 2006, 330]. Globální smršťení vlivem řady moderních technologií má za následek, že současné zásahy do společnosti a přírody mají mnohem větší časoprostorové dopady než dříve [Curran 2013, 48]. Díky procesům globalizace, propojení globálních trhů, globální migraci a vzrůstajícímu globálnímu znečištění mohou rizika plynule překračovat hranice států a vypořádat se s nimi musí mnohem

větší regiony nebo celá planeta. „Nekontrolovatelná rizika“ je třeba chápat tak, že nejsou vázána k určitému místu, což znamená, že je lze jen obtížně přiřít určitému konkrétnímu činiteli a že mohou být stěží kontrolována na úrovni národního státu.“ [Beck 2011, 400]

Všechny regiony ovšem nemusí být postižené rovnoměrně, čímž se posiluje dichotomie mezi periferií a centrem. „Zhroucení globálních finančních trhů nebo klimatická změna postihují jednotlivé regiony zcela rozdílně,“ [Beck 2011, 401] přičemž pro periferní státy jsou často rizika výsledkem procesů a rozhodnutí, jež jsou přijímána zejména v takzvaném centru [Beck 2011, 401]. Jinými slovy centrální regulační opatření, které mají ochránit obyvatele centra před hrozícími riziky, tato rizika často přenášejí na obyvatele periferie a ti pak nemají dostatek prostředků na to, aby se s riziky byli schopni vyrovnat.

1.2.2 Globální rizika

To že globální rizika resp. globalizace mají různé lokální dopady je spojeno s procesem takzvané glocalizace. Jedná se o proces, ve kterém se legitimizují dopady globalizace v lokálních kontextech [Mitsikopoulou 2008, 353]. Optikou glocalizace nerozdělujeme globální a lokální na dva opoziční tábory, ale můžeme je vnímat jako „dvě strany stejné mince“ [Robertson a White 2007, 62].

Beck potom tvrdí, že: „v globalizačním diskurzu často narážíme na předpoklad, že globalizace mění pouze vztahy mezi národními státy a společnostmi, ale nemění jejich vnitřní sociální a politické kvality. Jenže globalizace v sobě zahrnuje globalizaci zevnitř.“ [Beck 2002, 23] Proces globalizace tedy není něco co by ohrožovalo koncepci národních států zvenčí, ale spíše v nich vzniká a vyráží z nich ven. Globalizace je tedy neodmyslitelně spojena s konkrétními místy a lokalitami, ovšem tyto lokality překračují státní prostor a stávají se součástí globálních okruhů a sítí [Sassen 2002, 217–218].

1.2.3 Podoby rizik

Rizika mohou mít mnoho podob, environmentální, ekonomickou a v posledních patnácti letech se mezi ně přidalo riziko globálního terorismu [Beck 2011, 400]. Zatímco konstrukce prvních dvou je závislá především na expertní analýze a musí být laické veřejnosti interpretována vědci, hrozba globálního terorismu je mnohem více otevřená „primitivní simplifikaci obrazů nepřítele konstruovaných vládami a zpravodajskými agenturami bez veřejné diskuse a demokratické participace“ [Beck 2011, 405, kurzíva v originále]. Tato simplifikace a vytvoření obrazu nepřítele vyžaduje

od producenta určitého diskurzu vytvořit jasnou hranici mezi námi a cizími. Ovšem jak Beck podotýká, v kosmopolitní společnosti je tato hranice ambivalentní (mohli bychom říci tekutá) a producent si ji musí zvolit, definovat a především legitimizovat [Beck 2002, 20].

Vedle teroristů jsou dalšími cizími i migranti. Sice na rozdíl od teroristů nemusí vědomě škodit, ovšem i tak je migrace spojená s řadou rizik. V první řadě je podle Williamse a Baláže riziky formovaná. V závislosti na rizicích se rozhoduje, kdo migruje, kam a kudy a také jestli v destinaci zůstane nebo se vrátí. Dále může být migrace chápána také tak, že rizika vytváří, což se odráží i v různých populárních, politických nebo mediálních diskurzích [Williams, Baláž 2012, 167]. Především v cílové destinaci bývá přítomnost migrantů spojována s řadou negativních sociálních jevů, jako jsou kriminalita, změna pracovního trhu či narušení kulturní identity. Migranti mohou být vnímáni jako potenciální znečištění a proto vyžadují kontrolu a regulaci [Tulloch, Lupton 2003, 42], což vytváří etnická a národnostní napětí.

Migranti či menšiny mohou být spojováni i s jinými než sociálními riziky, jako tomu bylo například nedávno u cestujících z Afriky obviňovaných z přenášení viru Ebola, čímž vznikla spojitost mezi migrací a zdravotními riziky. Ovšem u zdravotních či ekologických rizik musejí producenti rizikového diskurzu reagovat na odborné diskurzy, nad kterými nemají moc a nemohou je tak snadno konstruovat, kdežto sociální rizika mohou podle Cohena díky kontradikčnímu charakteru stereotypů produkovat oni sami a jednotlivé aktéry do nich napasovat. [Cohen 2011, 56] Jinak řečeno sociální rizika mohou být takzvaně ušita na míru konkrétním viníkům. Proto nás pak „pracovní Vietnamci“ připraví o práci, „líni Romové“ nás okradou na sociálních dávkách a „zbohatlíčí Rusové“ nám postaví vedle domu pravoslavné centrum. Konstruováním specifických aktérů spojených se specifickými riziky je tedy možné vytvořit kategorii rizikových skupin, díky čemuž je možné aplikovat politiku, která tyto skupiny izoluje nebo penalizuje [Kemshall 2006, s. 83-84].

1.2.4 Rizika vs. morální panika

V roce 1972 upozornil Stanley Cohen na to, že migranti, společně například s dělnickou mládeží, získávají v mediálním i běžném diskurzu obraz jakéhosi veřejného zla, ‚folk devils‘ [van Dijk 1985, 3] a ‚tito ‚folk devils‘ mají tendenci sdílet určité vlastnosti, díky čemuž je diskurz strachu ze zločinu tak mocným moderním nástrojem při vymáhání pořádku, oproti Beckovým nepoznatelným rizikům pozdní modernity.“

[Hollway, Jefferson 1997, s. 260] Jinými slovy jsou společenskými elitami konstruováni jako obecná společenská hrozba vyvolávající morální paniku a v případě sociálních krizí je na ně často svalována vina.

Koncepty morální paniky a folk devils byly běžně oddělovány od koncepce rizikové společnosti [Cohen 2011, XXXI; Ungar 2001, 277]. Morální panika a folk devils byli spojováni s deviantními skupinami a hledaným řešením bylo především jejich napravení, zatímco riziková společnost spočívá v latentních všudypřítomných hrozbách, které vycházely z technického pokroku, a které podléhaly definicím různých soupeřících autorit.

Nicméně Ungar připouští, že se tyto dva koncepty v poslední době přibližují. To je zapříčiněno hlavně tím, že se v různých médiích objevují hlasy deviantních skupin (folk devils) zpochybňující nastavení morálních hranic [Ungar 2001, 277]. Zároveň jsou folk devils mnohem méně marginalizováni než byli dříve, protože ta samá média, která je kritizovala, je i podporují [McRobbie a Thornton 1995, 559]. Hier na to reaguje tvrzením, že se tyto dva koncepty nevyklučují, ale právě naopak, že riziková společnost „představuje rodnou půdu pro nové druhy ‚folk devils‘.“ [Hier 2003, 5]

1.3. Menšiny v mediích

Media jsou sice již přístupnější menšinám, ale stále s nimi spojují především negativní jevy. Přitom menšiny nemusí být přímo negativními aktéry, mohou být například i obětmi nepokojů, ale v mediích je především důležitá kolokace menšin a negativních událostí [van Dijk 1991, 56]. Jako riziko tak může být chápána samotná přítomnost etnických menšin, nehledě na to, jestli jsou pachateli nebo oběťmi.

V moderních médiích jsou etnické skupiny, které jsou konstruovány jako riziko, charakterizovány především prostřednictvím určitých nedostatků (jiná kultura, nepřizpůsobivost, nezaměstnanost atd.). Podle některých autorů se jedná o takzvaný nový či moderní rasismus. Na rozdíl od tradičního rasismu založeného na explicitním vyjadřování biologické nadřazenosti, je tento diskurz více zdrženlivý a skrytý, tváří se demokraticky a hlavně popírá, že je rasismem. Jedná se o umírněná tvrzení založená na selském rozumu a obecné morálce, díky čemuž působí velmi přirozeně a normálně [van Dijk 2000, 33-34; Augoustinos et al. 2005, 317].

Migranti a menšiny tak v mediálním diskurzu nemusí být konstruováni jako deviantní skupina, ale jako svým způsobem oběti určitých socio-ekonomických okolností jako jsou chudoba, podprůměrné vzdělání a sociální vyloučení. To jim ovšem

neubírá na jejich rizikovosti. Spíše jsou příčiny jejich rizikovosti definovány různými soupeřícími autoritami, čímž se množí i přípustná řešení s nimi spojovaných problémů. Tím že má riziko mnoho příčin a řešení se pak jakoby ztrácí jeho pevné obrysy, stává se nejistým a abstraktním a jeho jediným pevně stanoveným bodem zůstává přítomnost etnické minority. „Riziko ve své vlastní podstatě skrývá prvek nejistoty a zmatku, vycházející primárně z ‚nepoznaných‘ a ‚nepoznatelných‘ charakteristik styčného bodu vlastního zájmu.“ [Hier a Greenberg 2002, 492]

1.3.1 Romové v českých médiích

V českém mediálním diskurzu patří mezi nejčastěji marginalizované minority Romové [Slavičková a Zvagulis 2014, 153]. Romska minorita v Čechách je obecně spojována s problémy kriminality, nezaměstnanosti, zadlužení a zneužívání sociálních dávek. Na rozdíl od ostatních etnických menšin, u kterých se vnímání většinovou českou populací zlepšuje, jejich vnímání zůstává dlouhodobě negativní [Drbohlav et al. 2009, 71-73]. Zároveň vzrůstají tlaky na asimilaci romského obyvatelstva do české společnosti a odmítání multikulturalismu, přičemž media hrají klíčovou roli [Slavičková a Zvagulis 2014, 157].

2 Výzkumná otázka

V létě 2011 hrozila podle médií nejsevernějšímu cípu České republiky „rasová válka“. Několik násilných incidentů bylo v mediálním prostoru postupně dáno do souvislosti s nárůstem kriminality a velkým množstvím nově přistěhovalých Romů do šluknovské lokality, čímž byla vytvořena etnická a sociální krize. Media pak na základě této krize konstruovala riziko, s potenciálem „rasové války“ po území celého státu a dalšími nepříznivými dopady za jeho hranicemi. Z toho vyvstávají pro tuto práci tři výzkumné otázky:

- Jak je riziko v mediálním diskurzu konstruováno?
- Kdo je rizikem ohrožen?
- Kdo je zodpovědný za zvládání rizika?

Odpovědi na tyto otázky budu hledat pomocí diskurzní analýzy mediální prezentace událostí na Šluknovsku. Analýzou denního tisku chci zjistit, jaká rizika podle médií vyplývají ze šluknovské krize a jak jsou tato rizika medii konstruována. Zároveň chci popsat, jak velký mají tato rizika dopad a kdo se jimi může cítit a cítí ohrožen. Zároveň mě zajímá, na kom (aktéři, instituce, společnost) leží zodpovědnost za zvládání těchto rizik, kdo je může regulovat a ochránit tak ohrožené obyvatelstvo.

3 Data a metody

Pro svůj výzkum jsem si zvolil metodu kritické diskurzivní analýzy (CDA), jak ji formuloval Norman Fairclough, která se zabývá vztahem moci a nerovnosti v jazyce [Blomaert, Blumcaen 2000, 447]. Tuto metodu jsem si zvolil, protože nejlépe odpovídá zkoumané problematice. Zároveň CDA, na rozdíl například od obsahové analýzy, nabízí poměrně bohatou škálu analytických prostředků, jak s textem pracovat a vytvářet a upravovat teorii takzvaně za pochodu v závislosti na analyzovaných datech. Nemusím se tak zaměřovat na hledání předem stanovených kategorií (jako je tomu v obsahové analýze), ale mohu kategorie vytvářet na základě zjištění vyplývajících z textu. „V zásadě tak platí, že zatímco v případě obsahové analýzy je ‚dodavatelem významu‘ výzkumník, v případě diskurzivní analýzy je jím vlastní text.“ [Miessler 2008, 117]

3.1 Data

Zkoumaná data tvoří přepisy novinových článků v digitální podobě. Jedná se o 195 článků z českých tištěných periodik a to jak z bulvárních (Blesk, Aha), tak i celostátních (Mladá Fronta DNES, Právo, Lidové Noviny, Hospodářské noviny) a lokálních periodik (především Deníky vydavatelství VLP).

Vzhledem k obsáhlosti kauzy jsem byl z časových důvodů nucen vybrat si pouze jeden druh medií. Tištěné noviny jsem pro svou analýzu volil kvůli jejich textovému charakteru. Podobnou analýzu by ale šlo provést i na případech televizního vysílání či internetových deníků. Ovšem u televizního vysílání i internetových reportáží, může hrát větší úlohu audiovizuální materiál než je tomu u novinových článků, a bylo by proto časově náročnější analyzovat a získávat přístup k primárním dokumentům.

Jednotlivé články byly vydány mezi 1. květnem 2011 a 31. prosincem téhož roku, přičemž tyto data jsem si zvolil proto, abych byl schopen pokrýt i období, které celé kauze předcházelo stejně jako i její dozvuk. V měsících květnu ani v prosinci se už žádné relevantní články s touto tematikou ve zkoumaných médiích neobjevovaly, takže jsem kauzu ohraničil těmito dvěma měsíci.

Články jsem vyhledával prostřednictvím mediální databáze Newton Media Search za použití klíčových slov ‚Romové‘, ‚Šluknov‘ a ‚strach‘ v různých kombinacích (Romové AND Šluknov AND strach, Romové AND strach, Romové AND Šluknov atp.). Do testovaného vzorku byly vybírány pouze články reflektující dění ve Šluknově a přilehlých obcích (Nový Bor, Varnsdorf, atd.) nebo články, které explicitně k dění na Šluknovsku odkazovaly (např.: Tanvald zvaný Šluknov II, či seznam vyloučených

lokalit uvedený titulkem: „Velká mapa nepřizpůsobivých: Tady všude hrozí nepokoje a střety“). Z analýzy byly vynechány například články pojednávající o sportovních výsledcích fotbalového klubu Junior ROMA Děčín atd., které jsem vyhodnotil jako irelevantní.

3.1.1 Úprava dat

Po shromáždění jednotlivých příspěvků jsem je všechny pojmenoval podle klíče Periodikum-rok_měsíc_den vydání (např: Aha-11_10_20), abych je mohl snadněji třídit a sledovat případnou dynamiku zkoumaného diskurzu, jak se proměňoval v čase. Dále upravovat zmíněná data už nebylo nutné, neboť jsou vhodné pro analýzu ve své původní podobě.

3.2 Analýza

Data jsem se rozhodl analyzovat prostřednictvím kritické diskurzní analýzy (CDA). Jedná se o multidisciplinární přístup, který se zaměřuje na „struktury mediálního diskurzu, na kognitivní, sociální a politické struktury či procesy, které definují jejich kontext a především na četné vztahy mezi textem a kontextem.“ [Van Dijk 1991, 4] Ovšem podobně jako u Van Dijkovy studie se i moje práce omezuje především na analýzu samotných textových struktur jednotlivých zpráv, [Van Dijk, 1991, 5] a to z časových důvodů.

U analyzovaných dat jsem se nejprve zaměřil na titulky jednotlivých článků. Titulky mají totiž za úkol zaujmout čtenáře a zároveň sumarizovat projednávanou problematiku, tudíž musí využívat jazykových prostředků a stereotypů, které jsou pro čtenáře známé a dobře čitelné [Van Dijk 1991, 46]. Snažil jsem se tedy zjistit, na které aktéry je v titulcích kladen největší důraz a s jakými situacemi jsou v nich spojování. Podle toho jsem pak titulky kódoval, tím, že jsem je celé označoval jedním nebo více kódy. Aktéři tak byli například starostové, Romové, vláda atd. a situace byly válka, globální riziko, tlak na vládní elity atd.

V těle textu jsem pak kódoval nejprve jednotlivé aktéry (Romové, policie, radikálové, starosta, občané atd.) a různé situace, se kterými jsou aktéři spojování (strach, napjatá situace, válka, kriminalita atd.). Tyto kódy vznikaly během prvního čtení zkoumaných dokumentů, kdy jsem označoval vše, co bylo důležité vzhledem ke zkoumané problematice.

Mezi situacemi jsem pak hledal indikátory, které by implicitně odkazovaly k širším (celostátním a globálním) úrovním celé kauzy (např. strach v jiných krajích či v

sousedním Německu, stagnace vízové politiky s Kanadou atd.). Nekódoval jsem tedy jednotlivá slova, ale celé větné celky a odstavce.

V textech jsem dále hledal, jaké funkce plní jednotliví aktéři v celkové narativní struktuře celé kauzy. Využíval jsem u toho Greimasova aktančního modelu, který obsahuje šest základních narativních funkcí: objekt, subjekt, vysílatel, příjemce, oponent a pomocník [Greimas 1971, 800]. Dále jsem pak v textu hledal na různých jeho úrovních narativní struktury, které jsou podle Greimase „...jedním z fundamentálních principů vnitřní organizace diskurzu...“ [Greimas 1971, 795].

4 Zjištění

Při analýze dokumentů jsem zjistil, že příčiny i dopady rizika romské přítomnosti jsou v mediálním diskurzu konstruovány na třech úrovních: lokální, translokální (celostátní) a globální (mezinárodní). Tyto úrovně jsou vzájemně provázané, takže není možné říci, že by lokální příčiny měly jen lokální dopady ani obráceně jen globální dopady. Příčiny a následky se v konstrukci celé kauzy vzájemně prolínají.

Zároveň se pak v mediálním diskurzu na všech těchto úrovních objevuje v různé míře dichotomie mezi centrem a periferií. Periferie pak bývá spojována se zvýšeným výskytem rizika romské přítomnosti v důsledku regulačních opatření zavedených v centru různými aktéry.

Nejprve se zde tedy pokusím přehledně rekonstruovat klíčové momenty celé mediální kauzy, které budu následně podrobněji interpretovat.

4.1 Lokální úroveň rizika

Na lokální úrovni se řeší samotné incidenty a spouštěče, hledají se útočníci a řešení situace, celá situace se popisuje a vytváří se určitá narativní struktura celé kauzy. Tento rozměr je ve zkoumaných textech nejvíce zastoupen, protože jsou v něm rozebírány jednotlivé incidenty a události, které jsou kladeny do vzájemné souvislosti tak, aby vytvořily pokud možno koherentní obraz situace v postiženém regionu.

4.1.1 Prolog

První články pojednávající o zvýšené přítomnosti Romů ve Šluknovském výběžku na lokální úrovni se ve zkoumaných dokumentech objevují 9. 6. 2011 v Mladé frontě DNES (MfD) s názvy *Šluknovsko zažívá nápor Romů, hrozí vážné problémy* a *Pomoc, vznikají u nás ghetta, píší starostové*, přičemž druhý jmenovaný článek je

pouze zkrácenou verzí prvního dokumentu určenou pro celostátní zpravodajství. Články pojednávají o prudkém nárůstu kriminality v obcích na Šluknovsku, jenž je dán do souvislosti s imigrační vlnou Romského obyvatelstva:

Do Rumburku, Šluknova a dalších okolních měst na severu Čech se valí stovky nepřizpůsobivých občanů a začínají zde vznikat ghetta. Rumburský starosta, senátor Jaroslav Sykáček, mluví o exodu Romů a hrozbě bezpečnostního a sociálního kolapsu regionu a zoufale žádá o pomoc vládu. [MfD 9.6.2011, 01 Severní Čechy]

Starostové si stěžují na prudký nárůst kriminality, který je v článku demonstrován jednak osobním příběhem pana Motla, jemuž se *Dva zloději právě snažili vypáčit jeho okapovou rouru* [MfD 9. 6. 2011, 01 Severní Čechy] a také policejními statistikami, podle kterých *„Celková kriminalita stoupla z loňských 66 případů na letošních 115,“ říká mluvčí děčínské policie Vojtěch Haňka.* [MfD 9. 6. 2011, 01 Severní Čechy] To je ještě podpořeno krátkou tabulkou s názvem Fakta srovnávající statistiky kriminality ve Šluknově a Rumburku za první kvartál roku 2010 a 2011.

Příčiny celé situace se v jednotlivých vyjádřeních příliš neliší. Hlavní příčinou je vždy přítomnost nových Romů s důrazem kladeným na jejich oddělení od romských starousedlíků.

O nově přistěhovaných mluví i místní Romové. „Tady je plno nových Romáků a oni i kradou,“ přisvědčuje Romka, která ve Šluknově žije prý už 63 let. „Nás už je tady hodně, další Cikány nechci,“ dodává další Romka. [MfD 9. 6. 2011, 03 Severní Čechy]

Liší se pak pouze v tom, do jaké míry je tato příčina dále specifikována a kdo je za ni zodpovědný. Pokud specifikována není, jsou zodpovědní sami Romové, kteří se přistěhovali, pokud specifikována je, mohou být zodpovědné realitní kanceláře, které Romy sestěhovaly z lukrativnějších adres.

„V poslední době vznikají ghetta migrací zadlužených lidí. Podnikatelé a developeři využívají sociálně slabé lidi k tomu, že odkupují jejich zadlužené byty v zajímavých lokalitách a stěhují je do chudších regionů. Funguje tu jakýsi paralelní trh s byty,“ říká Martin Šimáček, ředitel Agentury pro sociální začleňování. [MfD 27. 6. 2011, 11 Publicistika]

Dále to mohou být i města, která v 90. letech prodala řadu objektů do soukromého vlastnictví a tyto objekty nyní slouží jako ubytovny a celý problém je v podstatě nezamýšleným důsledkem polistopadové privatizace.

Na celém problému má svůj podíl i město Šluknov. To totiž v polovině 90. let prodalo celé sídliště i teplárnu soukromé společnosti. V celé lokalitě tím ztratilo jakýkoli vliv. „Dnes sklízíme problémy, které tahle privatizace přinesla,“ řekla serveru Aktuálně.cz starostka Eva Džumanová. [Lidové noviny 7. 9. 2011, 01]

Soukromé vlastnictví s sebou nese další viníky a těmi jsou majitelé nemovitostí, kteří cíleně sestěhují Romy do svých objektů, kde je nutí platit přehnaně vysoký nájem a zároveň mají přísun peněz zajištěn díky příspěvkům na bydlení, které sociálně slabí Romové od státu pobírají.

Řešení celé situace starostové spatřují především ve zvýšené přítomnosti policistů a apelují na vládu, aby jim ji poskytla. Ve svých mediálních vyjádřeních zdůrazňují, že problém je dlouhodobý a že má silný potenciál eskalovat a přerůst v otevřené projevy rasového násilí. Ovšem v této fázi vláda v čele s tehdejším premiérem Petrem Nečasem situaci na Šluknovsku podle tisku a starostů ignoruje.

Severočeští starostové se obávají, že s vládními škrty a redukcí sociálních dávek kriminalita ještě vzroste. Tím spíš, když se má u policie propouštět. Proto před třemi týdny sepsali dopis premiérovi Petru Nečasovi, v němž ho žádají, aby o policisty přinejmenším nepřišli, když už nedostanou další. Nečas dosud neodpověděl. [MfD 27. 6. 2011, 11 Publicistika]

K situaci na Šluknovsku se v začátcích celé kauzy vyjadřují i okresní media, ovšem ta se k dění v regionu staví poněkud neutrálněji a jejich články mají mnohem více informativní charakter. Děčínský deník uveřejňuje článek nesoucí titulek: *Šluknov čelí náporu nových obyvatel*. Jedná se pouze o krátký článek převzatý od České tiskové kanceláře (ČTK), který zde uvádím v plném znění:

Děčínsko – Do Šluknova na Děčínsku se během posledního roku přistěhovalo 250 lidí. Nejčastěji přišli z okolních měst ve Šluknovském výběžku, z Rumburka, Varnsdorfu nebo Jiříkova. Za poslední půlrok více než 500 lidí ve městě požádalo o sociální dávky. Podle Agentury pro sociální začleňování může rostoucí migraci především chudých Romů na Šluknovsku zmírnit zavedení systému garantovaného

bydlení. Do roku 2009 totiž počet lidí v nejsevernějším českém městě klesal. [Děčínský deník 27. 6. 2011, 01]

V celém článku není žádná zmínka o rostoucím riziku, takže jediným indikátorem případného ohrožení je samotný titulek, kde Šluknov *čelí náporu*. Pouze titulek nám podává hodnotící informaci, ze které můžeme vyvodit, že se jedná o negativní jev, který je pro normální soužití nežádoucí.

V tomto momentě tak na rizikovost celé situace poukazují především starostové v celostátních médiích (nebo jejich krajských mutacích), kteří si stěžují a upozorňují, „že toho (romské kriminality) lidé mají opravdu plné zuby, a já (starosta Sykáček) se obávám, že vytáhnou tyče a dojde k lynčování.“ [MfD 9. 6. 2011, 01 Severní Čechy] Jedná se tedy o jakýsi pomyslný prolog k celé kauze a čeká se na incident, který bude mít potenciál ukázat plnou sílu převládajícího rizika.

4.1.2 Vypuknutí krize

Incidenty se objevují hned dva a to v poměrně krátkém časovém rozmezí asi dvou týdnů v Novém Boru a Rumburku. Prvním je takzvaný „mačetový masakr“, který se odehrál 7. 8. 2011 a kdy *Skupina hlučných hostů zaútočila v baru v Novém Boru na Českolipsku na obsluhu i hosty mačetami... Podle některých informací šlo o členy místní romské komunity*. [Aha! 8. 8. 2011, 04 Aktuálně] Druhý incident se odehrál 21. 8. 2011 v Rumburku a asi nejlépe jeho mediální prezentaci vystihuje titulek s perexem *Férovka? 18 Romů ztlouklo šestici mladíků!* [Blesk 22. 8. 2011, 01]. Tyto incidenty jsou pak v dalších mediálních textech označovány jako hlavní spouštěče demonstrací a občanských nepokojů, které následovaly.

Napětí se na severu Čech stupňuje. Situaci vyhrotily dva srpnové incidenty: nejdřív zaútočila skupina pěti Romů mačetami na osazenstvo herny v Novém Boru na Českolipsku, o 14 dnů později v Rumburku zaútočila skupina až 20 Romů na mnohem menší skupinku lidí. Celkem čtyři napadení z obou útoků skončili se zraněními v nemocnici. Záhy poté se objevily obavy z možné odvety místních či nacionalistů. [Hospodářské noviny 24. 8. 2011, 04 Česko]

Reakcí na tyto dva incidenty jsou pak četné demonstrace proti vzrůstající kriminalitě a dokonce i zvýšení počtu policejních hlídek, které jsou do oblastí přesouvány nejprve z Prahy a později i z Jihomoravského kraje. Demonstrace jsou pořádány celou škálou aktérů od místních občanů a sdružení, přes Dělnickou stranu

sociální spravedlnosti (DSSS) až po Lukáše Kohouta, aktivistu a podvodníka, který se „proslavil“ jako falešný asistent předsedy Valného shromáždění OSN Jana Kavana.

Je nutné podotknout, že spojitost mezi těmito incidenty v Novém Boru a situací ve Šluknově a ve Varnsdorfu je poněkud vratká a především Novoborští ji v mediích opakovaně zpochybňují. Podle nich situace v Novém Boru není tak špatná jako v okolních městech, u nich nedošlo k hromadnému přísunu nových lidí a nevznikají u nich ghetta. *Nemyslím, že jsou tu (v Novém Boru) tak vyhrocené vztahy jako třeba ve Varnsdorfu nebo Šluknově.* [MfD 12. 9. 2011, 03 Kraj Liberecký]. Tím pádem u nich není ani tolik potřeba zvýšená policejní přítomnost, což podporuje tvrzení, že *Těžkooděnci do Boru nepatří* [MfD 1. 9. 2011, 01 Kraj Liberecký].

V tomto momentě už jsou role poměrně jasně rozdělené. Nově přistěhovalí Romové ohrožují občany majority, i starousedlé Romy. Starostové jako zástupci majority tlačí na vládní elity prostřednictvím medií a snaží se dosáhnout zvýšené pozornosti, pomoci a rozšíření pravomocí při řešení rizikové situace.

„Po dnešním jednání s policejním prezidiem a Policií ČR byly až do odvolání policejní hlídky v regionu posíleny,“ řekl včera varnsdorfský starosta Martin Louka, ale počty nových policistů zatím nechtěl prozradit a dodal, že první vlašťovka přišla i kvůli tlaku médií. [MfD 24. 8. 2011, 01 Severní Čechy]

Ovšem Starostové reakce vlády stále považují za nedostačující a vyžadují její zvýšenou pozornost. Píší Nečasovi otevřené dopisy, ve kterých ho obviňují z neschopnosti a ignorace. Především je kladen důraz na to, aby premiér, respektive policejní prezident, přijeli do postižené lokality a přesvědčili se o vážnosti situace na vlastní oči.

Starostové měst a obcí ve Šluknovském výběžku napsali otevřený dopis premiérovi Petru Nečasovi. V listu jej jednak obviňují z nečinnosti a nezájmu o problémy severních Čech a zároveň jej žádají, aby přijel a pomohl jim. „Vaše mlčení v nás vzbuzuje obavy, že naše problémy buď nechcete, nebo neumíte řešit, anebo v horším případě, že nemáte zájem je řešit,“ píše starostové premiérovi. [Českolipský deník 13. 9. 2011, 02 Z regionu]

S rostoucím napětím se radikalizuje i slovník využívaný při popisování protiromských demonstrací. Začínají se objevovat titulky jako: „*Místní se bojí, že začne válka*“ [MfD 29. 8. 2011, 04 Z domova] nebo *Na Šluknovsku doutná rasová válka, policie posílá posily!* [Blesk 24. 8. 2011, 06 Čechy/Morava]. Lidé se stávají

bezradnými, zakládají domobranu a začínají se ozbrojovat. *Kdo uvažoval o pepřovém spreji, už si ho koupil, říká obyvatelka Rumburku. A tak lidé přecházejí na „těžší kalibr“* [MfD 23. 8. 2011, 02 Severní Čechy].

Strach se postupně přesouvá z kriminality Romů i na přítomnost extremistů a *Obyvatelé Šluknovska se obávají, že jejich rozhořčení nad špatnou sociální situací a kriminalitou zneužijí radikálové.* [MfD 9. 9. 2011, 04 Z domova] Policejní posily už tak nejsou potřeba jen proto, aby zamezily drobné kriminalitě, ale také proto, aby zamezily eskalaci napětí, jež by mohla vyústit v rasové násilí.

Zhruba 500 lidí včera ve Varnsdorfu protestovalo proti vzrůstající kriminalitě. Více než tři stovky obyvatel se po skončení akce z místního náměstí vydaly k romské ubytovně Sport. Cestu jim ale přehradili policejní těžkooděnci. [Blesk 3. 9. 2011, 11 Čechy/Morava]

Reakce na posílení policejních hlídek jsou zprvu bez výjimky pozitivní. Situace se podle médií uklidnila a první noc nebyla zaznamenána ani žádná trestná činnost. Později se však ukazuje, že tato chvála byla předčasná, protože negativní jevy nezmizely, ale pouze se přesunuly časově:

Podle místních lidí bandy výrostků, terorizující okolí krádežemi, dobře vědí, že posily pořádkových jednotek nastupují do služby až v pět hodin odpoledne, a proto kradou během dne. [Právo 31. 8. 2011, 04 Zpravodajství]

A geograficky:

„Vlastně jsme doplatili na policejní posily ve Šluknově, Varnsdorfu a Rumburku. Lidé, kteří měli problémy se zákonem, migrují do okolních obcí, aby se vyhnuli zvýšenému policejnímu dohledu ve městech,“ tvrdí starosta Starých Křečan František Moravec (nez.). Už při cestě do Starých Křečan, vzdálených deset kilometrů od Rumburku, je zřejmé proč. Silnici lemuje nebývale velké množství prázdných vilek a domů. Ponurou atmosféru dokreslují na plotech visící plachty realitních kanceláří s textem Na prodej. Lidé zde žijí na samém okraji republiky, a také zájmu. [Právo 24. 9. 2011, 04 Zpravodajství]

Zvýšený policejní dohled není jediným řešením prezentovaným v analyzovaných textech a většina starostů se v článcích shoduje, že je pouze dočasné.

Starostové pak navrhují řadu dalších sociálních a bezpečnostních opatření, které by měly podobné krizi do budoucna předcházet.

Kromě vyhlášky například o zákazu pití alkoholu na veřejných místech jde například o strhávání dluhů ze sociálních dávek, vyplácení dávek ve formě stravenek a další opatření. [MfD 25. 8. 2011, 01 Severní Čechy]

Starostové preventivní opatření nespatřují pouze ve formě městských vyhlášek, ale nadále apelují na vládu, aby změnila zákony a poskytla jim tak více možností jak regulovat život v jejich městě.

Chtějí proto po vládě, aby nejen nepropouštěla místní policisty, ale dala jim do ruky účinné zákony. A starostové mají v rukávu řadu tipů - od zákazu pobytu v obci za opakované prohřešky - například krádeže, přes tvrdé postihy sběračů kovů, po omezení počtu lidí v bytě. [MfD 27. 8. 2011, 01 Severní Čechy]

Vláda na tyto požadavky potom reaguje programem, který vytvářela společně s řadou odborníků a který slibuje komplexně řešit a eliminovat příčiny vzniklého rizika.

Nečasova vláda připravila a nedávno i schválila program Strategie proti sociálnímu vyloučení. Opatření jsou zaměřena především na podporu zaměstnanosti, zapojení sociálně znevýhodněných dětí do hlavního vzdělávacího proudu, prevenci rozpadu rodiny a odebírání dětí do ústavní péče či bezpečnost uvnitř a v okolí sociálně vyloučených lokalit. Na přípravě strategie se podílela více než stovka odborníků z různých resortů, ze sekce pro lidská práva úřadu vlády, Agentury pro sociální začleňování, z akademické sféry i z neziskového sektoru. [Právo 18. 10. 2011, 14 Trhy & ekonomika]

Starostové a vláda nejsou jediní aktéři, kteří se snaží definovat v mediálním prostoru vhodné řešení celé situace. Dalšími jsou různá občanská sdružení a iniciativy, které kladou důraz především na komunikaci radnice s Romy a východisko vidí ve vzniku institucí, které by tuto komunikaci efektivně zastřešovaly, ať už by se jednalo o radniční výbory či romské asistenty Městské policie.

4.2 Celostátní úroveň rizika

Na celostátní úrovni se upozorňuje na translokální charakter celého Romského rizika. Ukazuje se, kde jsou nejproblémovější ghetta a upozorňuje se na potencialitu podobného konfliktu kdekoliv v republice.

4.2.1 Konstrukce rizikové mapy

Media na této úrovni konstruuji riziko po území celého státu tím, že vytvářejí mapu romských ghett. Romské riziko už na této úrovni není prezentováno prostřednictvím kriminálních příběhů, ale jedná se spíše o popisy lokalit se zvýšeným rizikem nastěhování „nepřizpůsobivých“ občanů. Jako příklad může sloužit článek s názvem *Velká mapa nepřizpůsobivých: Tady všude hrozí napětí a střety* [Aha! 20. 10. 2011, 02 Politika], ve kterém jsou vypsány všechny kraje České republiky, u nich je krátký popis zahrnující informace jako odhadovaný počet Romů v kraji, jsou vyjmenována ghetta a jsou zmíněny „nejotřesnější případy“ doplněné stručnou charakteristikou situace. Ve výsledku medailonek vypadá takto:

Plzeňský kraj - 2000 Romů Ghetta: Kladruby, Bělá n/R, Velký Malahov, Klatovy, Nýřany, Plzeň, Rokycany, Horní Bříza. Nejotřesnější případy Bělá nad Radbuzou - v ruině bydlí lidé ve dvou místnostech bez vybavení, jen s kamny. Střecha je děravá. Vodu nosí od příbuzných, odpad se hromadí na zahradě. Plzeň - téměř polovina nájemníků dluží na nájemném. Většina obyvatel je závislá na sociálních dávkách. Zdrojem příjmů je sběr šrotu. [Aha! 20. 10. 2011, 02 Politika]

Na riziko, které představují takzvané vyloučené lokality po celé republice, neupozorňují pouze bulvární media, ale také seriózní tisk. Právo uveřejnilo článek nesoucí název *V Česku je okolo tří set chudinských ghett*, v němž vychází z odborné sociologické studie, která byla vypracovaná pro Ministerstvo práce a sociálních věcí. Upozorňuje na to, že zatímco se lokality mohou zdát poměrně v klidu a stabilní, skýtají podobný rizikový potenciál jako ghetta ve šluknovském výběžku.

Lokality s vysokou koncentrací nezaměstnaných a lidí využívajících sociální dávky představují, jak dokazují nedávné události ve Šluknově a Varnsdorfu, vážný problém, který hrozí přerůst ve vleklý etnický, ekonomický a patrně i politický konflikt. [Právo 18. 10. 2011, 14 Trhy & ekonomika]

Ze Šluknova se pak stává v mediální prostoru symbol, či jakási zkratka, pro problémy spojené se sociálním vyloučením. Tato zkratka se ujímá a dostává se do dalších lokalit, jako příklad může posloužit titulek z Nymburského deníku: *Může se „Šluknov“ opakovat u nás? Podle starostů musí pomoci stát* [Nymburský deník 3. 11. 2011, 03 Nymbursko]. Media v tomto ohledu pak citují i odborníky, aby ukázala jak je riziko reálné: *„Pokud se úřady rychle nevzpamatují a nezačnou jednat, přeskočí*

„šluknovská‘ jiskra i do dalších měst,“ varuje sociolog Jaroslav Sýkora. [MfD 14. 9. 2011, 05 Z domova]

Z toho pohledu už situace připomíná spíše hrozící přírodní katastrofu, proti které musí stát a další instituce mobilizovat regulační mechanismy, aby zabránily krizi. Ostatně ke katastrofě je přítomnost Romů přirovnávána v mediích i explicitně: „Šluknovsko je teď jedna velká zátopová oblast,“ řekl ČTK s nadsázkou severočeský obchodník s nemovitostmi. [MfD 21. 9. 2011, 01 Severní Čechy]

I starostové ze šluknovského výběžku se snaží konstruovat krizi, která postihla jejich lokalitu jako součást celorepublikového problému, který elity odmítají řešit, protože nepostihuje velká centra (zejména Prahu), ale pouze periferii.

„Nemůžeme se ubránit dojmu, že Vám nezáleží ani na problémech starostů měst a obcí Šluknovského výběžku, ani na občanech tohoto státu, zejména těch, na které nedohlédnete z oken Strakovy akademie,“ vytýkají (starostové) Nečasovi. [Českolipský deník 13. 9. 2011, 02 Z regionu]

4.2.2 Další potenciální lokality

V celostátním měřítku ovšem nemusí být rizikovým faktorem pouze přítomnost Romů, ale v mediálním prostoru se jím stává i přítomnost starých neobydlených budov, které by mohly přejít do soukromého vlastnictví a být předělány na ubytovny. V takovém případě vyvíjí obyvatelstvo tlak především na vedení města, aby nemovitosti buďto neprodávalo, nebo aby je naopak odkoupilo či jinak regulovalo jejich využití.

Mnoho obyvatel Blanska si v úterý odpoledne oddechlo, do centra jejich města se nebudou stěhovat nepřizpůsobiví. Radnici se podařilo v dražbě koupit chátrající hotel Dukla uprostřed náměstí. Všechno totiž urychlily události ve Šluknovském výběžku. Ještě před několika měsíci neměla blanenská radnice zájem o koupi velkého objektu, ale poté, kdy lidé začali projevovat obavy z nepřizpůsobivých, rozhodla se jinak. [Právo 29. 9. 2011, 17 Vysočina]

V některých lokalitách se pak začínají objevovat poplašné zprávy, předpovídající hromadný přísun romského obyvatelstva: *Letáky předvídají invazi 500 Romů* [Blesk 28. 11. 2011, 06 Ostravsko], což můžeme vnímat jako zvyšující se tlak na vedení města v otázce protiromských opatření. Lidé se podle medií obracejí na městské úřady s dotazy o pravdivosti takovýchto tvrzení a úřady jsou nuceny jim slíbit, že jsou tyto předpovědi nepravdivé.

4.3 Globální rozměr rizika

Na globální úrovni se poukazuje na fakt, že se jedná o projev jakéhosi globálního trendu a dále ukazuje na globální důsledky, jež tato kauza vyvolává v zahraničí. Články pracující s tímto rozměrem rizika jsou tedy dvojího typu: jedná se o jakýsi ideový import občanských a etnických nepokojů a rizikový export.

4.3.1 Import

Někteří lokální aktéři poukazují na podobnost situace na Šluknovsku se situací v Londýně v létě téhož roku, kdy docházelo k velkým občanským nepokojům a media dokonce tvrdila, že britská metropole zažila největší požáry od bombardování Londýna během druhé světové války. Šluknovsko a Anglie byly kladeny do spojitosti pomocí titulků jako: *Napětí po útocích Romů se přelévá z města do města. Hrozí „Londýn“?* [MfD 24. 8. 2011, 07 Z domova] S hrozbou londýnských nepokojů je pak Šluknovsko spojováno nejen v titulcích, ale i ve vlastních textech: *Místní (ve Šluknově) se bojí, že hrozí nepokoje podobné těm v Londýně.* [Aha! 24. 8. 2011, 04 Aktuálně] Spojitost mezi těmito událostmi je spatřována nejen v jejich průběhu a projevech, ale i v jejich příčinách, které spatřují v hlubokých sociálních nerovnostech a selhání sociálního státu. Tato analogie ovšem není záležitostí pouze celostátních medií, ale úspěšně ji adoptují i lokální deníky:

Mizerné vzdělání, žádná práce, nulová perspektiva, frustrace. Jaký součet tyhle sčítance vydaly nedávno v Londýně, jsme viděli všichni: násilí a zběsilé ničení všeho kolem. [Žatecký a lounský deník 25. 8. 2011, 11 Události]

Celou situaci ve výběžku srovnávají se zahraničím i odborníci a politické elity. Poukazují na to, že podobné nepokoje jsou součástí velkého celosvětového rizika. Tehdejší místopředseda Věcí veřejných Tomáš Jarolím poukazuje na fakt, že ani ostatní státy nejsou schopné podobné situace efektivně řešit:

My chceme najít řešení, které ale nebude ze dne na den. To nejde nikde na světě. To samé prožívali v USA, ve Francii a nedávno v Anglii. [MfD 6. 9. 2011, 02 Severní Čechy]

Podobně se k situaci vyjadřuje i tehdejší prezident Václav Klaus, který přímo mluví o tom, že je situace importovaná ze zahraničí:

„Je to neštěstí, je to hrozné, je to něco, co bych nevěřil, že si budeme importovat odkudsi ze světa k nám, ale bohužel, je to tady. Co s tím dělat, též není jasné,“ míní prezident. [Lidové noviny 13. 9. 2011, 03 Domov]

Texty jsou v tomto případě poněkud kontradikční s tím, jak bylo dění v Londýně mediálně prezentováno. Londýnské nepokoje v médiích sledovaly poněkud jednodušší narativní linii, kdy mladí lidé etnického původu vyrazili do ulic a začali rabovat. Ve Šluknově oproti tomu do ulic vyráželi místní obyvatelé, aby protestovali proti etnické menšině.

4.3.2 Export

V novinách se kromě srovnání s Anglií a dalšími zeměmi objevovaly články o mezinárodním dopadu celé kauzy. Ten samozřejmě nebyl v médiích nijak drastický a spočíval především ve zhoršení obrazu, jaký mají o České republice ostatní země, ovšem měl dva faktické dopady, které media zmiňují a dávají explicitně do souvislosti s děním na severu Čech.

Prvním dopadem je přechod rizika a pocitu ohrožení do sousedního Německa a vznik tamní domobrany. Někteří Němci ze sousedního Saska se dokonce *na začátku demonstrací báli, že u nás začala válka*. [MfD 27. 9. 2011, 01 Kraj Liberecký] Sasové se pak dále bojí, že se Romové přesunou přes hranici a s nimi i kriminalita.

Napětí a nepokoje na Šluknovsku, ale i rostoucí kriminalita v příhraničních obcích vyděsila sousední Němce natolik, že zakládají domobranu. Sasové se bojí, že Romové se teď budou houfně stěhovat k nim. A že začnou krást ve velkém. [Aha! 26. 9. 2011, 02 Politika]

Druhým dopadem je potom reakce Kanady a odložení zrušení vízové povinnosti, která byla zavedená po hromadné migraci českých Romů v roce 2009. Tu velmi dobře shrnuje titulek: *Kanada „trestá“ Česko za Šluknovsko. Nezruší nám víza* [MfD 8. 10. 2011, 04 Z domova].

Na zrušení víz do Kanady si Češi budou muset ještě nějaký čas počkat. Zřejmě také kvůli etnickým a sociálním nepokojům na Šluknovsku. Nový azylový systém, který počítá s bezvízovým stykem, měla kanadská vláda původně zavést už koncem roku 2011. Nyní jej ale odložila na červen 2012. [Lidové noviny 8. 10. 2011, 04 Domov]

I když media v článku připouští, že Šluknovsko není pravděpodobně jedinou příčinou, proč se Kanadská vláda rozhodla víza nezrušit, je zde akcentovaná kauzální závislost.

5 Interpretace zjištění

Vyčerpávající analýzu celé mediální kauzy by bylo díky její rozsáhlosti těžké a časově nákladné realizovat. Objevuje se v ní celá řada různých více či méně komplexních narativů, aktérů a diskurzů, týkající se řady dalších dílčích témat (např. nedostatek policistů či sociální začlenění Romů). V této dílčí analýze se zaměřuji na narativy a diskurzy, které jsou nejvíce spjaty se strachem z rizika rasových nepokojů a které v sobě obsahují informace, kdo je těmito riziky ohrožen a kdo je za ně zodpovědný.

V tomto mediálním diskurzu se konstruují hned dvě simultánní narativní struktury, které se navzájem prolínají. První je konkrétní narativní struktura průběhu celé kauzy od jejího vypuknutí. Podle Greimasova [1971, 800] vzoru jsem ji nazval *aktivní* a je konstruována pouze na lokální úrovni Šluknovska. Druhá struktura je oproti tomu obecná, univerzální pro všechny tři úrovně (lokální, celostátní a globální). Ta se potýká s příčinami rizika a nazval jsem ji *komunikační*.

5.1 Aktivní narativ lokální krize

Aktivní struktura je v podstatě poutí starosty za nalezením ztracené kontroly nad svým městem. Krize propuká v momentě, kdy do klidného Šluknovska začnou proudit noví, „nepřizpůsobiví“ obyvatelé, čímž je celý region vyveden z rovnováhy. Vysílatelem je pak samotný šluknovský region, který trpí nedostatkem kontroly, symbolizované především posílením policejních hlídek a dalšími regulačními opatřeními. Vysílaným subjektem je starosta, který si klade za cíl kontrolu znovu získat a navrátit ji, ovšem do toho mu vstupuje vláda jako oponent, který si starostových žádostí nevšímá a situaci neřeší. Starosta pak získává pomocníka v podobě romských útoků a medií. Media tím, že frekventovaně pokrývají romské útoky a nepokoje, pomáhají starostovi vytvářet větší tlak na vládu a mobilizovat ji tak k nějaké reakci a k pokusu o navrácení kontroly do Šluknovska (Viz schéma 1).

Nejdůležitějším momentem pro vypuknutí celé kauzy jsou právě Novoborský a Rumburský útok, protože ty díky své brutalitě přilákávají velkou pozornost medií. Starostové se pak ze solitérů poukazujících na latentní hrozbu stávají plnohodnotnými tribuny lidu, kteří hájí zájmy občanů vlastní periferní lokality před centrální vládou. I

když se jedná o negativní události, útoky v celé struktuře tak zastávají funkci pomocníků, která subjektu pomáhá překonat odmítavý postoj oponenta.

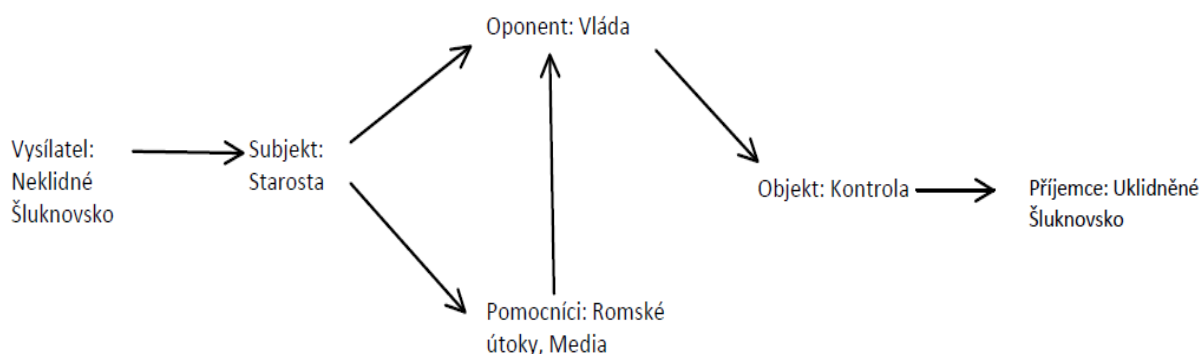

Schéma 1: Aktivní model kauzy Šluknovsko

Media jsou pomocníkem nejen v explicitně vyjádřeném narativu, i když zde pouze okrajově asi ve dvou člancích, ale hlavně jsou subjektivním pomocníkem v jakémsi *meta-narativu*, který je kombinací různých vnějších diskurzů při pozorování celé kauzy zvenčí. Tento *meta-narativ* není obsažen v samotném mediálním diskurzu, ale vzniká při sekundární konstrukci (převyprávění) celé kauzy (jak to ostatně činí i tato práce). Toto zjištění vychází především z faktu, že media jsou důležitou komunikační platformou mezi jednotlivými aktéry, prostřednictvím které se komunikují jak požadavky Šluknovska a starostů vládě (rozhovory, otevřené dopisy atd.), tak i uklidňující reakce vlády směřované především Šluknovsku (tisková prohlášení). Samozřejmě jsem si vědom faktu, že simultánně s touto platformou existují ještě další komunikační kanály, především mezi starosty a vládou, ovšem ty jsou běžné veřejnosti obvykle skryté.

Z aktivní struktury vidíme, že Romové v celkovém narativu hrají výraznou úlohu pouze u spouštěcího procesu, ale jinak jsou v textu redukováni na rizikovou okolnost, kterou je nutné kontrolovat. Jsou jako přírodní pohroma, která postihla nejsevernější český region, ale pokud bychom je ve struktuře zaměnili za povodeň (ke které je přirovnal i exprezident Klaus [zpravy.iDNES.cz 13. 9. 2011]) a policejní prezidium za povodí Vltavy, struktura by zůstala stejná. Starostové by stále prostřednictvím medií mohli tlačit na vládu, akorát by místo policistů vyžadovaly protipovodňové zábrany nebo nasazení armády při záchranných pracích.

Do této narativní struktury se pak snaží vstoupit další aktéři, především aktivista Lukáš Kohout a DSSS, a snaží se v ní zaujmout místo subjektu a ukázat, že oni jsou ti hrdinové, kteří dokáží Šluknovsku znovu přinést klid. Media Kohouta ani DSSS ale nevyužívají jako relevantní zdroje, takže jim není umožněno vstoupit do mediálního diskurzu, tak aby se na něm mohli aktivně podílet. Toho je docíleno zasazením obou aktérů do diskreditujícího kontextu. DSSS a další extremisté jsou spojováni nejen se strachem z jejich přítomnosti a z ní plynoucích nepokojů, ale také se svou škodlivou ideologií. Vyjádření Lukáše Kohouta jsou naopak explicitně znehodnocena jeho kriminální minulostí podvodníka a jeho „příliš očividnou snahou se zviditelnit“.

Z toho je patrné, že pozice subjektu je klíčová při manifestaci politický cílů jednotlivých aktérů. Je totiž úzce spjatá se zdroji, které media využívají. Právě mediální upřednostňování některých zdrojů, umožňuje určitým definicím situace zvítězit nad jinými [Spencer, Triche 1994, 201]. Pozice subjektu umožňuje definovat oponenta, který je překážkou v řešení kritické situace. Pokud by se do této pozice tedy dostal jiný aktér, mohl by si dosadit vlastního oponenta. Lukáš Kohout by si tak mohl dosadit například místní radnici, proti které během demonstrací loboval, DSSS by si mohla dosadit samotné Romy a směřovala by tak své akce a útoky proti nim a nějaké občanské sdružení vystupující za práva Romů, by mohlo do této pozice dosadit majoritní českou společnost a instituce, které Romy diskriminují. Tímto by se pak alternovalo i celé řešení, Kohout by požadoval odstoupení starosty, DSSS odsunutí Romů, a občanské sdružení institucionální restrukturalizaci menšinové politiky ve prospěch Romů (např. pozitivní diskriminaci). Změnou aktéra na pozici subjektu by se tak razantně proměnil celý diskurz a s tím i navrhovaná a myslitelná řešení celé krize.

5.2 Celostátní riziko

Na celostátní úrovni se riziko konstruuje ve formě latentní hrozby. Z článků vyplývá, že romská ghetta jsou po celé republice, takže podobnými nepokoji je ohrožená celá česká společnost. Media implikují, že všechny lokality jsou v podstatě již plně saturovány, a že jakýkoliv další skokový nárůst romské populace v ohrožených lokalitách by měl za následek narušení stávající rovnováhy. To odpovídá Beckově teorii mezního znečištění, kdy je určena stropní mez určitého rizika (v tomto případě počet sociálně vyloučených osob), která je považována za únosnou, ale její překročení už může mít katastrofální následky [Beck 2011, 85].

Celostátní přítomnost rizika media podporují i citacemi odborníků na sociální vyloučení. Odborníci pak dávají hrozbu trans-lokálního rizika do spojitosti s událostmi na Šluknovsku a touto kolokací rizikových podmínek a šluknovských nepokojů zdůrazňují závažnost celého rizika [Spencer, Triche 1994, 206].

Dále se pak ukazuje, že rizikovým faktorem nemusí být pouhá přítomnost ghett, ale i objektů, v nichž by ghetta mohla vzniknout. Lidé se už nebojí jen Romů, ale bojí se i prázdných domů, do kterých by Romové mohli být nastěhováni. V mediích se totiž ukázalo, že latentní příčinou nárůstu populace postižené sociálním vyloučením jsou developerské manipulace s realitami. Je tedy vyvíjen tlak na radnice, aby trh s nemovitostmi regulovaly a intervenovaly do něj v zájmu svých občanů. Radnice pak skupují tyto rizikové objekty, i když pro ně pravděpodobně nemají žádné využití.

Tímto transferem rizikových faktorů z Romů na objekty se z radnic mohou snadno stát obětní beránci, na které bude přenesena odpovědnost za případnou krizi, protože skoupení potenciálních ubytoven soukromými investory mohly a také měly zabránit. Místo aby byly hledány příčiny sociálního vyloučení či migrace Romů, „lze u rizik také snadněji probuzené nejistoty a obavy odvést interpretací jiným směrem. Co má svůj základ zde, nemusí být také zvládnuto právě zde, je to možné odchytil tím či oním směrem a hledat a nalézat symbolická místa, objekty a osoby pro překonání strachu.“ [Beck 2011, 100]

5.3 Globální riziko

Jak již bylo řečeno ve zjištěních, media interpretují šluknovské nepokoje i v globálních souvislostech. Celá kauza je tím konstruována jako součást větších globálních proudů, které snadno překračují státní hranice tam i zpět. Globalizace sama se tak stává rizikem, kterému jsme vystaveni a to nejen díky proudům nelegálních imigrantů, teroristů či závadných potravin, ale i díky proudu idejí.

Zároveň reakce Kanady a Německa upozorňuje čtenáře na závažnost a univerzálnost rizika, kdy už i bohatí Němci a přes půl světa vzdálení Kanadčané musí na situaci v Čechách reagovat a cítí se ohroženi. Především regulační opatření Kanady mají dopad na celou českou společnost. Kanada nás v mediálním diskurzu „trestá“ za situaci ve Šluknovsku, čímž je implikováno, že nejsme jenom vystaveni globálnímu riziku, ale stáváme se i jeho producentem.

5.4 Komunikační narativ a glocalizace

Druhá narativní struktura, komunikační, neodkazuje přímo k verbální komunikaci, ale spíše k transferu nějakého objektu mezi dvěma subjekty, vysílatelem a příjemcem [Greimas 1971, 800]. Objektem je zde vždy riziko (nejčastěji Romové) a subjekty jsou vždy centrum ve funkci vysílatele a periferie ve funkci příjemce (viz. Schéma 2).

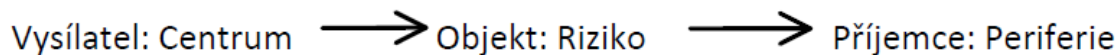

Schéma 2. Komunikační model kauzy Šluknovsko

Tato struktura už není omezená pouze na lokální úroveň, ale prostupuje všemi úrovněmi a na každé z nich jsou centrum a periferie konstruovány arbitrárně. Na globální úrovni je objekt velmi abstraktní, je to riziko v podobě globálního trendu nepokojů, které se do Čech jako do periferie vyváží z evropských civilizačních center, jako jsou Anglie a Francie. Konkrétně je centrum nejprve definováno až na celostátní úrovni, kde jeho funkci plní Praha a Středočeský kraj se svými lukrativními lokalitami, z nichž jsou Romové vystěhováváni na periferii, jejíž funkci plní Šluknovsko. Později, když se Šluknovsku podaří podniknout regulační opatření k získání kontroly ve větších městech, jako je Šluknov, Rumburk nebo Varnsdorf, získávají tato města status centra a Romové přecháží před regulačními opatřeními do přilehlých vesnic, z kterých se stává jakási sekundární periferie. Celá narativní struktura se tímto konstruuje i na lokální úrovni, objekt zůstává stejný, ale subjekty se posouvají o stupeň níž.

I zde můžeme vidět paralelu s přírodní katastrofou. Pokud bychom se vrátili k příkladu povodní, tak ty na globální úrovni mohou být způsobeny abstraktním globálním oteplováním a na celostátní a lokální úrovni mohou pak jednotlivé regiony doplácet například na protipovodňová opatření v Praze a jiných velkých městech.

Na univerzálnosti této narativní struktury vidíme, že Beckův výrok o zasažení periferie riziky na úkor centra nemusí být omezen pouze na globální úroveň národních států [Beck 2011, 401]. Ukazuje se, že dichotomie mezi centrem a periferií vzniká i na vnitrostátní, a dokonce i na lokální úrovni.

Toto prolínání jednotlivých úrovní ukazuje, jak jsou i konstrukce rizik v mediálním diskurzu podrobena procesu tzv. *glocalizace* [Robertson 2012, 196], kdy lokálně ohraničená událost je dána do souvislosti s celostátními a globálními vlivy, které ji rámuje. Jinými slovy řečeno jedná se o globální problém soužití majority a etnických minorit, který má vlastní lokální specifika a podoby. Šluknovské nepokoje tak

už nejsou jen problémem severního výběžku, ale jsou součástí celosvětových globálních proudů. Toto zjištění koresponduje i s Beckovým tvrzením, že globalizace je proces vycházející zevnitř národních států (*globalization from within*) [Beck 2002, 23].

5.5 Odpověď na výzkumné otázky

Nejprve odpovím na hlavní výzkumnou otázku, jak je riziko konstruováno? V konstrukci rizika se prolínají dvě základní roviny: abstraktní globální riziko etnických nepokojů a lokální krizový narativ, přičemž narativ slouží jako argumentační opora pro konstrukci globálního rizika a globální riziko zase naopak propojuje různé lokální narativy a zkratky (Londýn a Šluknov).

Globální riziko si tak lze představit jako jeden velký abstraktní obraz, mozaiku složenou z těchto lokálních narativů a symbolů. Lokální narativy se do mozaiky začleňují identifikací příčin konkrétního rizikového narativu s výslednou mozaikou. Hledají se tak společné jmenovatele, které dávají jednotlivé části mozaiky do souvislosti, a v tomto případě jsou to nepokoje a etnické menšiny. Výsledkem pak je, že jenom tušíme výslednou podobu mozaiky. Není tedy možné určit, která lokalita do ní bude přidána příště, a všichni se bojí, že to bude jejich vlastní město, region, či stát.

Tato obava je v mediích podporována celostátní rizikovou mapou, na které je zanesena celá republika. Tím se dostáváme k druhé výzkumné otázce, kdo všechno je riziky ohrožen? Z analýzy vyplývá, že riziko je konstruováno na území celé republiky a díky svému globálnímu charakteru riziko překračuje i státní hranice a to nejen do sousedního Německa, ale ohrožena se cítí i Kanada.

Dostáváme se k poslední výzkumné otázce: kdo je zodpovědný za zvládání rizika? Z lokálního narativu vidíme, že zodpovědnost za zvládání a regulaci rizika leží především na bedrech vlády. I přesto že je riziko globální a nerespektuje hranice národních států, v mediálním diskurzu je vláda jediným aktérem disponujícím dostatečnými prostředky na zvládání rizika. Tento mediální tlak na vládnoucí elity může mít v budoucnu vliv na programy politických stran a na menšinovou a imigrační politiku států obecně.

5.6 Limity práce

Celá tato práce se zaměřuje pouze na mediální diskurz, není z ní tedy možné odvodit podobu celého veřejného diskurzu týkajícího se zkoumané kauzy, ale jen jeho části. Otázkou tedy zůstává, jak je tento mediální diskurz přijímán čtenáři a zda a jak se promítá do každodenních konverzací. I když budeme předpokládat, že čtenáři mají

tendenci dekódovat texty přibližně stejně, tak se jejich interpretace nemusí shodovat se záměry producentů. Zároveň si práce neklade za cíle ani porozumět procesům předcházejícím vzniku samotných textů. Texty vnímá jako samostatné jednotky, které vytvářejí vlastní uzavřený svět nezávislý na „objektivním“ dění. V analýze je tak zcela opomíjena prefigurační a refigurační část produkce a percepce textů [Hájek, Havlík, Nekvapil 2012, 212].

Zároveň se tato práce zaměřuje především na analýzu dominantních narativů, které jsou v textu konstruovány, ale zkoumaná data nabízejí mnoho možností pro další analýzy. V analýze je například opomíjeno, jak jsou konstruovány a legitimizovány identity jednotlivých aktérů, nebo jaké jsou sémantické funkce určitých výrazů (např. „nepřizpůsobivý“).

Dalším omezením práce je, že zkoumá pouze česká media. Vzhledem ke globální rovině, která se v textech objevuje, by bylo vhodné analyzovat i zahraniční texty, které se ke kauze vyjadřují a sledovat, jací aktéři se v nich prosazují a zda je celá situace konstruována také jako riziko, či jako lokální deviace.

Dále se tato práce z časových a rozsahových důvodů zaměřuje pouze na analýzu textů, nejsou v ní zohledněny obrazové materiály (fotografie) či grafika jednotlivých článků (infoboxy, barevné nadpisy). Věřím, že analýza grafické úpravy mediálních textů by přinesla řadu významných zjištění o mediálních praktikách a konstrukci rizika.

V neposlední řadě je limitem této práce i fakt, že se jedná o analýzu pouze novinových textů. Ty jsou pouhou částí mediálního diskurzu a hlubší analýzu by si toto téma zasloužilo jistě i v dalších médiích jako jsou televize a internet.

Závěr

V této práci jsem ukázal jak je v mediálním diskurzu konstruována krize a riziko. Pomocí diskurzivní analýzy jsem odhalil dva souběžné narativy, které se v mediálním diskurzu objevují a jejichž subjekty definují riziko a mají moc ho ovlivnit. Z analýzy vyplývá, že soužití s minoritami je konstruováno jako rizikové a že tato jeho rizikovost nabývá globálních rozměrů ať už v otázce příčin, tak i v otázce dopadů. Problematice rizikového soužití s minoritami bude podle mého názoru nutné se intenzivně věnovat i do budoucnosti. Tomu nasvědčují i vzrůstající počty rasových a

etnických nepokojů v USA (například ve Fergusonu, či Baltimoru) i v Evropě (německá PEGIDA).

Media konstruuji globální rizika tím, že dávají do souvislosti různé lokální incidenty, pro které hledají společného jmenovatele, v tomto případě přítomnost cizího etnika. Konkrétní události tak slouží jako argumentační podpora při konstrukci rizik a zároveň narativní struktura těchto událostí implikuje, kdo musí společnost před těmito riziky chránit. Globální riziko oproti tomu slouží jako jednotící rámec, který umožňuje dávat lokální krize do vzájemných souvislostí. Jinými slovy lokální krize přibližuje hrozbu globálního rizika a globální riziko naopak propůjčuje lokálním krizím dojem univerzálního ohrožení.

Budoucí výzkumy by se mohly zaměřovat na mezinárodní srovnání diskurzu o menšinách a jejich rizikovosti. Samozřejmě tyto výzkumy by se neměly omezovat pouze na media, naopak by bylo vhodné zjišťovat, jak se mediální diskurz promítá např. do politického diskurzu i do diskurzu každodenní komunikace. Podle konstrukce určitých narativů by bylo možné sledovat i politické cíle a mocenské vazby mezi jednotlivými aktéry. Zároveň by bylo vhodné zjišťovat, které lokální krize jsou v různých diskurzech dávány do souvislostí, aby vytvářely globální riziko. Zda jsou například některé lokality pro konstrukci toho riziky upřednostňovány před jinými a tak podobně.

V každém případě problém soužití s etnickými menšinami zůstává důležitým tématem pro sociologii i sociální antropologii. Ovšem přístup k této problematice bude muset být v budoucnu poněkud přehodnocen, což pevně doufám nastiňuje i tato práce, která se snaží upozornit na konstrukci přítomnosti minoritního etnika jako rizikového faktoru. Pokud totiž bude přítomnost minorit konstruována podobně jako ekologická rizika, může to vést k ospravedlňování řady regulací v podobě anti-imigračních a dalších represivních opatření.

Summary

In this paper I demonstrated how the crisis and risk are constructed in media discourse. With use of discursive analysis I discovered two narratives, which are present in media discourse. Subjects of those narratives define the risk and have the power to shape it. The analysis shows that coexistence with minorities is constructed as a risk and that its riskiness has become a global dimension, whether about the causes as well as the issue of impact. The issue of risky coexistence with minorities should be intensively

studied in the future. This is also indicated by the increasing number of racial and ethnic riots in the USA (for example Baltimore or Ferguson) and in Europe as well (German PEGIDA).

Media construct a global risk by giving in the context different local incidents that share a common denominator, in this case, the presence of foreign ethnicity. Specific event serves as argumentative support to the construction of risk and at the same time the narrative structure of these events implies who must protect the society against these risks. Global risk serves as a unifying framework that enables giving local crisis into context. In other words, local crisis makes people feel closer to the threat of global risks and global risk on the contrary, gives the local crises the impression of universal threat.

Future research might focus on international comparison of the discourse on minorities and their riskiness. Of course, these studies should not be limited only to the media, it would be appropriate to determine how the media discourse reflected e.g. in political discourse and in the discourse of everyday communication. According to the construction of certain narratives, it would be possible to monitor the political goals and power links between different actors. It would also be useful to determine which local crises are in different discourses put into context in order to create a global risk. Whether are some locations favored over others for the construction of risks, and so on.

In any case, the problem of coexistence of ethnic minorities remains a favorite topic for sociology and social anthropology. However approach to this issue will have to be reassessed in the future a bit, which I trust also outlines this work that seeks to draw attention to the construction of the presence of minority ethnicity as a risk factor. Because when the presence of minorities is constructed similarly to environmental risks, it can lead to legitimize a series of anti-immigration and other repressive measures.

Použitá literatura

ALTHEIDE, D. L. and MICHALOWSKI, R. S. (1999) „Fear in the News: A Discourse of Control“ in *The Sociological Quarterly* Vol. 40, No. 3 (Summer, 1999)

AUGOUSTINOS, M., TUFFIN, K., & EVERY, D. (2005). New racism, meritocracy and individualism: Constraining affirmative action in education. *Discourse & Society*, 16(3), 315-340.

BECK, U. (2000). Risk society revisited: theory, politics and research programmes. ADAM, B., BECK, U., & VAN LOON, J. (ed.) *The risk society and beyond: Critical issues for social theory*, 211-229. ISBN 0-7619-6468-1

- BECK, U. (2002). The cosmopolitan society and its enemies. *Theory, culture & society*, 19(1-2), 17-44.
- BECK, U. (2006). Living in the world risk society: A Hobhouse Memorial Public Lecture given on Wednesday 15 February 2006 at the London School of Economics. *Economy and society*, 35(3), 329-345.
- BECK, U. (2011) *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, 431 s. ISBN 9788074190476.
- BECK, U., & LEVY, D. (2013). Cosmopolitanized nations: re-imagining collectivity in world risk society. *Theory, Culture & Society*, 0263276412457223.
- BLOMMAERT, J., BULCAEN, CH. „Critical Discourse Analysis“ in *Annual Review of Anthropology*, Vol. 29 (2000),
- BOLINGER, D. (2008). *Jazyk jako nabitá zbraň: Užívání a zneužívání jazyka v naší době*. Praha: Petr Zima 2008. ISBN 978-80-254-0313-6.
- CLARKE, L., & CHESS, C. (2008). Elites and panic: more to fear than fear itself. *Social Forces*, 87(2), 993-1014.
- COHEN, S. (2011) *Folk devils and moral panics: the creation of the mods and rockers*. 1st publ. in Routledge Classics. London: Routledge, 2011, xliv, 282 s. ISBN 978-0-415-61016-2.
- CURRAN, D. (2013). Risk society and the distribution of bads: theorizing class in the risk society. *The British journal of sociology*, 64(1), 44-62.
- DRBOHLAV, D. (2009). *The Czech Republic: on its way from emigration to immigration country* (Doctoral dissertation, Charles University in Prague).
- ENTMAN, R. M. (2007). Framing bias: Media in the distribution of power. *Journal of communication*, 57(1), 163-173.
- FAIRCLOUGH, N. (1989) *Language and power: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. New York: Longman, 1989, xii, 259 p. Research in text theory, v. 10. ISBN 05-820-3133-8.
- GAMSON W. A., CROTEAU D., HOYNES W. and SASSON T. (1992) „Media Images and the Social Construction of Reality“ *Annual Review of Sociology* Vol. 18, 1992, pp. 373-393
- GLASSNER, B. (2004). Narrative techniques of fear mongering. *Social Research: An International Quarterly*, 71(4), 819-826.
- GREIMAS, A. J. (1971). Narrative grammar: Units and levels. *MLN, Vol. 86, No. 6, Comparative Literature*
- HÁJEK, M., HAVLÍK, M., & NEKVAPIL, J. (2012). Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, (02), 199-223.

- HARTLEY, J., & MONTGOMERY, M. (1985). Representations and relations: Ideology and power in press and TV news. in VAN DIJK, T. A. (ed.) *Discourse and communication: New approaches to the analyses of mass media discourse and communication*, 233-269
- HIER, S. P. (2003). Risk and panic in late modernity: Implications of the converging sites of social anxiety. *The British journal of sociology*, 54(1), 3-20.
- HIER, S. P., & GREENBERG, J. L. (2002). Constructing a discursive crisis: risk, problematization and illegal Chinese in Canada. *Ethnic and racial studies*, 25(3), 490-513.
- HOLLWAY W., JEFFERSON, T. (1997). The Risk Society in an Age of Anxiety: Situating Fear of Crime. *The British Journal of Sociology*, Vol. 48, No. 2 (Jun., 1997)
- HUGHES, E., KITZINGER J., and MURDOCK G. (2006). The Media and Risk. TAYLOR-GOUBY, P. and ZINN J.: *Risk in social science*. New York: Oxford University Press, 2006, xiii, 292 p. ISBN 978-019-9285-969.
- IYENGAR, S., & SIMON, A. (1993). News Coverage of the Gulf Crisis and Public Opinion A Study of Agenda-Setting, Priming, and Framing. *Communication research*, 20(3), 365-383.
- JÄGER, S., MAIER, F.(2009). Theoretical and methodological aspects of Foucauldian critical discourse analysis and dispositive analysis. WODAK, R. a MEYER, M. (ed.) *Methods of critical discourse analysis*. 2nd ed. Thousand Oaks [Calif.]: SAGE, 2009, ix, 204 p. ISBN 978-184-7874-559.
- KEMSHALL, H. (2006). Crime and risk. TAYLOR-GOUBY, P. A ZINN J. (ed.): *Risk in social science*. New York: Oxford University Press, 2006, xiii, 292 p. ISBN 978-019-9285-969.
- MCROBBIE, A., & THORNTON, S. L. (1995). Rethinking 'moral panic' for multi-mediated social worlds. *British journal of sociology*, 559-574.
- MITSIKOPOULOU, B. (2008). The branding of political entities as discursive practice. *Journal of language and politics*, 7(3), 353-371.
- ROBERTSON, R. (2012). Globalisation or glocalisation?. *Journal of International Communication*, 18(2), 191-208.
- ROBERTSON, R., & WHITE, K. E. (2007) What is Globalization?. RITZER, G. (ed.) *The Blackwell companion to globalization: states, institutions, movements, audiences*. Oxford: Blackwell Pub., xiv, 338 p. Communication (Lawrence Erlbaum Associates). ISBN 978-140-5132-749.
- SASSEN, S. (2002). Global cities and diasporic networks: Microsites in global civil society. ANHEIER, H. et. al. (ed.) *Global civil society, 2002*, 217-240.
- SLAVÍČKOVÁ, T., & ZVAGULIS, P. (2014). Monitoring anti-minority rhetoric in the Czech print media: A critical discourse analysis. *Journal of Language and Politics*, 13(1), 152-170.

- SPENCER, J. W., & TRICHE, E. (1994). Media Constructions of Risk and Safety: Differential Framings of Hazard Events*. *Sociological Inquiry*, 64(2), 199-213.
- STALLINGS, R. A. (1990). Media discourse and the social construction of risk. *Social problems*, 37(1), 80-95.
- TALBOT, M. (2007). *Media discourse: representation and interaction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, c2007., vi, 198 s. Media topics, v. 10. ISBN 978-074-8623-488.
- TULLOCH, J. and LUPTON, D. (2003). *Risk and everyday life* [online]. London: Sage Publications, 2003, 140 p. ISBN 0761947582.
- UNGAR, S. (2001). Moral panic versus the risk society: The implications of the changing sites of social anxiety. *The British journal of sociology*, 52(2), 271-291.
- VAN DIJK, T. A. (1985) *Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. New York: W. de Gruyter, 1985, viii, 367 p., [3] folded leaves of plates. Research in text theory, v. 10. ISBN 3-11-010319-2
- VAN DIJK, T. A. (1988). *News As Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum associates, viii, 200 s. Communication (Lawrence Erlbaum Associates). ISBN 08-058-0828-0.
- VAN DIJK, T. A. (1991), *Racism and the press*. New York: Routledge, 1991, xiii, 276 p. ISBN 04-150-4734-X.
- VAN DIJK, T. A. (1996). Power and the news media. PALETZ, D. L. (ed.) *Political communication in action: states, institutions, movements, audiences*. Cresskill, N.J.: Hampton Press, xiv, 338 p. Communication (Lawrence Erlbaum Associates). ISBN 15-727-3001-3.
- VAN DIJK, T. A. (2000). New (s) racism: A discourse analytical approach. COTTLE, S. (2000). *Ethnic Minorities & The Media: Changing Cultural Boundaries*. McGraw-Hill International, 33-49.
- WILLIAMS, A. M., & BALÁŽ, V. (2012). Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives. *Population, Space and Place*, 18(2), 167-180.